

Materiál na rokovanie orgánu:

Komisia pre kultúru, médiá a ochranu kultúrneho dedičstva

ktoré sa koná dňa: 03.06.2026

Návrh Manuálu umenia vo verejnom priestore Bratislavy

Predkladateľ:

Mgr. Nina Vrbanová, PhD.
vedúca oddelenia kultúry

Materiál obsahuje:

1. Návrh uznesenia
2. Dôvodovú správu
3. Manuál umenia vo verejnom priestore Bratislavy

Zodpovedný:

Mgr. Nina Vrbanová, PhD.
vedúca oddelenia kultúry

Spracovateľ:

Mgr. Martin Hoľma,
Mgr. Peter Koska,
oddelenie kultúry

NÁVRH UZNESENIA

Komisia pre kultúru, médiá a ochranu kultúrneho dedičstva

odporúča

Mestskému zastupiteľstvu hlavného mesta SR Bratislavy prijať uznesenie v znení:

Mestské zastupiteľstvo hlavného mesta SR Bratislavy po prerokovaní materiálu

A. zrušuje

Koncepciu narábania s pomníkmi, pamätníkmi, pamätnými tabuľami a výtvarnými dielami na území hlavného mesta SR Bratislavy a Pravidlá postupu pri evidovaní, umiestňovaní, premiestňovaní a demontáži pomníkov, pamätníkov a výtvarných diel a evidovaní pamätných tabúľ na území hlavného mesta SR Bratislavy schválené uznesením mestského zastupiteľstva hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy uznesením č. 764/2012 zo dňa 26.09.2012 ku ňu 30.06.2026.

B. schvaľuje

Manuál umenia vo verejnom priestore Bratislavy s účinnosťou od 01.07.2026.

Dôvodová správa

V zmysle článku 35, odseku 8 Štatútu hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy *„Bratislava v súčinnosti s mestskou časťou vedie evidenciu, usmerňuje a koordinuje rozmiestňovanie pomníkov, pamätníkov a sôch umiestnených na verejných priestranstvách na území Bratislavy.“*

Agendu umeleckých diel vo verejnom priestore od roku 2012 odborne koriguje *Koncepcia narábania s pomníkmi, pamätníkmi, pamätnými tabuľami a výtvarnými dielami na území hlavného mesta SR Bratislavy a Pravidlá postupu pri evidovaní, umiestňovaní, premiestňovaní a demontáži pomníkov, pamätníkov a výtvarných diel a evidovaní pamätných tabúľ na území hlavného mesta SR Bratislavy* (ďalej „Koncepcia a Pravidlá“), schválené uznesením č. 764/2012 Mestského zastupiteľstva hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy dňa 26.9.2012.

Koncepcia udržateľného rozvoja kultúry *Bratislava 2030 – Dekáda pre kultúru*, schválená uznesením Mestského zastupiteľstva č. 1296/2022 zo dňa 23.06.2022, v rámci koncepcného narábania s monumentmi mesta ako jedno z opatrení v kapitole *Bratislava monumentálna*, týkajúcej sa umeleckých diel vo verejnom priestore, formuluje *„Vypracovanie Manuálu pre umiestňovanie diel vo verejnom priestore (princípov a pravidiel pre umiestňovanie, premiestňovanie a demontáž pomníkov, pamätníkov a umeleckých diel).“*

Predkladaný návrh *Manuálu umenia vo verejnom priestore Bratislavy* (ďalej „Manuál“) má v súlade s týmto opatrením nahradiť doterajšiu Koncepciu a Pravidlá. Manuál je oproti doterajšej Koncepcii podrobnejší a užívateľsky prístupnejší, formuluje princípy odborného posudzovania zámerov diel do verejného priestoru a možnosti ich obstarania v podmienkach hlavného mesta.

Hlavné mesto SR Bratislava je v téme umeleckých diel vo verejnom priestore aktérom jednak ako ich vlastník, a zároveň ako vlastník pozemkov a budov, na ktorých sú zamýšľané zábery nových diel, a tiež ako orgán verejnej moci, na ktorý sa vzťahuje povinnosť umiestňovať nové umelecké diela do stavieb nových budov podľa § 30, ods. 7-8 Stavebného zákona (zákon č. 25/2025 v znení neskorších predpisov).

Na tvorbe Manuálu sa podieľali: Oddelenie kultúry Magistrátu hlavného mesta SR Bratislavy ako gestor a vlastník témy, Galéria mesta Bratislavy za odbornú reflexiu a propagáciu diel, organizácia Marianum za agendu správy diel v majetku mesta, spolupracujúci externý expert za tému nového stavebného zákona a širších vzťahov umenia a verejného priestoru, a v neposlednom rade kreatívne štúdio Büro Milk, ktoré celý tvorivý proces a aj výslednú produkciu zastrešilo. V procese príprav bol Manuál

poskytnutý na pripomienkovanie ďalším relevantným subjektom či aktérom, odborníkom a odborníčkam.

Na schválenie predkladáme text Manuálu. Po schválení bude Manuál sprístupnený verejnosti doplnený o fotografie, a následne graficky zalomený v podobe webovej stránky na webe hlavného mesta.

Princípy, pravidlá a dobrá prax

Ako správne umiestňovať, chrániť a obnovovať umelecké diela v Bratislave

Zadávatel': Oddelenie kultúry, Magistrát hl. mesta SR Bratislavy

Spracovateľ': Büro Milk, s.r.o.

Dátum / verzia: 27.5.2026, verzia 1.0

① Aká je úloha manuálu

Manuál pre diela vo verejnom priestore je nástrojom kultúrnej politiky hlavného mesta, ktorým nastavuje pravidlá, postupy a štandardy v oblasti umeleckých diel vo verejnom priestore. Manuál patrí medzi tie opatrenia, ktorými hlavné mesto sprístupňuje a skvalitňuje verejný priestor Bratislavy prostredníctvom koncepčného narábania s monumentami mesta.

Potrebu vypracovania Manuálu pomenovala už Dekáda pre kultúru: Koncepcia udržateľného rozvoja kultúry Bratislava 2030. Tento strategický dokument vznikol v rokoch 2020 – 2022 na širokej participatívnej báze v dialógu s občanmi a aktérmi jednotlivých oblastí. V téme umenia vo verejnom priestore identifikoval niekoľko zásadných problémov, ako napríklad nesystémovú starostlivosť o monumenty a teda aj ich nevyhovujúci faktický stav, alebo napríklad limitované kompetencie hlavného mesta pri vzniku nových diel.

Následkom absencie systematického a odborného prístupu na úrovni mesta, ako aj istej okrajovosti témy a nezájmu o ňu, vznikali do verejného priestoru prevažne nekvalitné diela, často gýč a skôr individuálne motivované výtvarné počiny, v ktorých absentoval verejný záujem. A práve ten chce dnes hlavné mesto zvýznamniť aj prostredníctvom Manuálu ako kvalitu a hodnotu, ktorá do verejného priestoru patrí. Kvalitu, ku ktorej sa Bratislavčanky a Bratislavčania ako koneční užívatelia zdieľaných verejných priestorov môžu vzťahovať.

Manuál vznikol, aby zabezpečil kvalitu a verejný záujem v rámci umenia vo verejnom priestore Bratislavy. Je to nástroj pre systémové a transparentné umiestňovanie, premiestňovanie, ako aj odstraňovanie umeleckých diel a všetky procesy s tým spojené. Je aktualizáciou a nahradením Koncepcie narábania s pomníkmi, pamätníkmi, pamätnými tabuľami a výtvarnými dielami na území hlavného mesta SR Bratislavy z roku 2012. Nadväzuje na Manifest verejných priestorov (schválený v roku 2022), ktorý sa v časti „Atraktívne mesto“ zaoberá umením vo verejnom priestore.

Manuál slúži mestu, odbornej obci, investorom, a rovnako tak aj širšej verejnosti ako návod a súpis pravidiel dobrej praxe. Jeho ambíciou je zachytávať a procesne nastavovať všetky situácie, ktoré v súvislosti s umením vo verejnom priestore môžu vzniknúť. Poskytuje navigáciu pri zámere umiestniť nové umelecké dielo do verejného priestoru, pri zámere premiestniť v rámci lokalít mesta už existujúce dielo, a na príkladoch z praxe odpovedá aj na otázku – či a za akých okolností je možné umelecké dielo z verejného priestoru trvale odstrániť.

Kompetencie Manuálu sa pritom opierajú o Štatút hlavného mesta, ktorý hovorí, že „Bratislava v súčinnosti s mestskou časťou vedie evidenciu, usmerňuje a koordinuje rozmiestňovanie pomníkov, pamätníkov a sôch umiestnených na verejných priestranstvách na území Bratislavy.“ **Je preto žiadúce, aby sa princípmi Manuálu vo verejnom záujme riadil bez výnimky každý subjekt, ktorý vstupuje do problematiky, vzťahov či procesov v rámci oblasti umenia vo verejnom priestore Bratislavy.**

Na tvorbe Manuálu sa podieľali: Oddelenie kultúry magistrátu hlavného mesta ako gestor a vlastník témy, Galéria mesta Bratislavy za odbornú reflexiu a propagáciu diel, organizácia

Manuál umenia vo verejnom priestore Bratislavy

Marianum za agendu správy diel v majetku mesta, spolupracujúci externý expert za tému nového stavebného zákona a širších vzťahov umenia a verejného priestoru, a v neposlednom rade kreatívne štúdio Milk, ktoré celý tvorivý proces a aj výslednú produkciu zastrešilo.

V procese príprav bol Manuál poskytnutý na pripomienkovanie ďalším relevantným subjektom, odborníkom a odborníčkam, aktérom. Za ich vstupy, ako aj za súčinnosť všetkých zapojených, ďakujeme.

Nina Vrbanová, vedúca oddelenia kultúry Magistrátu hlavného mesta SR Bratislava

② Aká je vízia Bratislavy pre verejné umenie

Víziou mesta sú dobre spravované a udržiavané diela, ktoré tvoria prirodzené dominanty svojich štvrtí (mikrouzemí). Okrem umeleckej kvality majú daný priestor charakterizovať, vzdelávať okoloidúcich a posilňovať vzťah obyvateľov k lokalite.

Dosiahnutie tejto vízie si vyžaduje, aby sme vyriešili komplexné výzvy: od riešenia súčasného stavu evidencie a usporiadania vlastníckych vzťahov cez zabezpečenie celkovej starostlivosti až po plánovanie nového osádzania či premiestňovania diel.

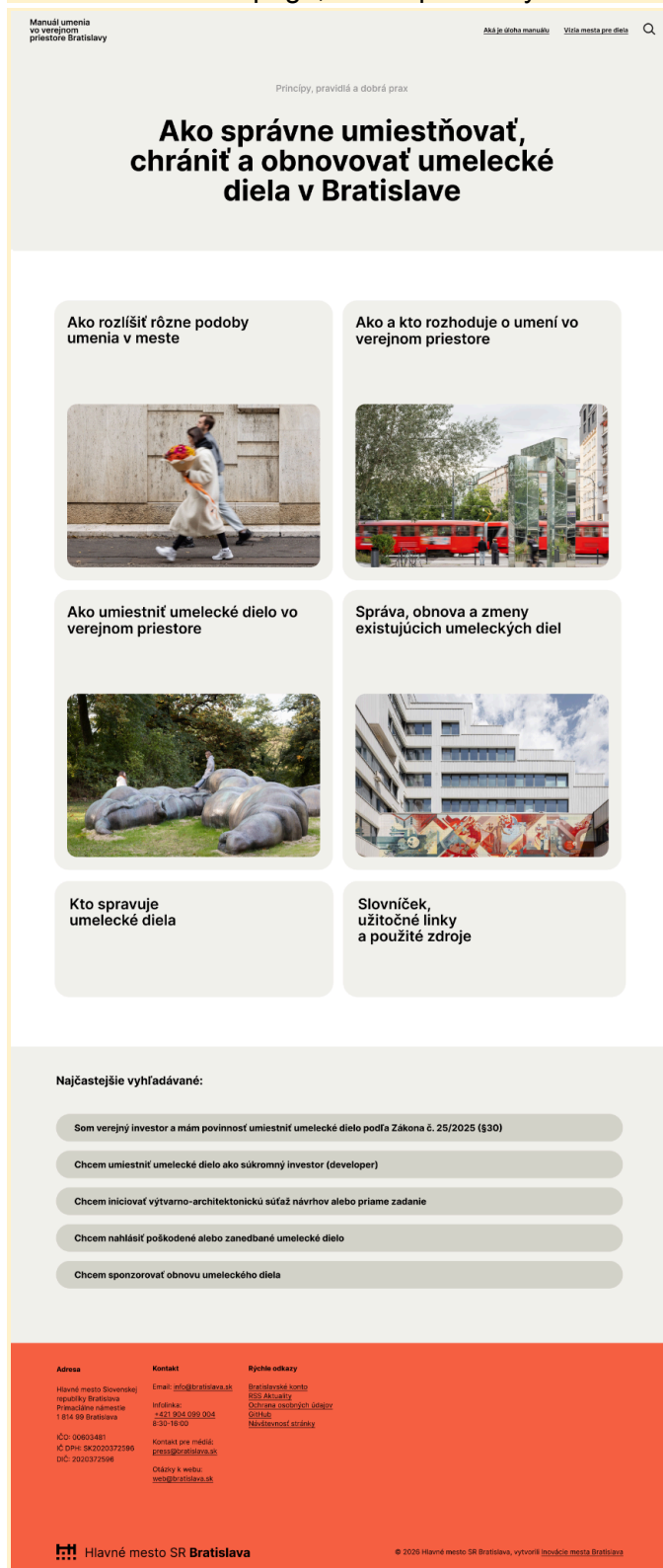
Tento Manuál je preto súčasťou súboru opatrení, definovaných v strategickom dokumente [Dekáda pre kultúru – Koncepcia udržateľného rozvoja kultúry Bratislava 2030](#). Jeho cieľom je nielen splatiť historický dlh voči existujúcemu verejnému umeniu, ale aj zaviesť odborné a štrukturálne zmeny, ktoré pozdvihnú túto oblasť na kvalitatívne vyššiu úroveň.

Na konci tohto procesu bude Bratislava mestom, ktoré:

- Má kompletný prehľad o všetkých dielach, pamätníkoch, pomníkoch a fontánach, ktoré vlastní, pozná ich stav a má vyjasnené, kto sa o ne stará a ako ich obnovovať.
- Aktívne tvorí verejný priestor, iniciuje vznik nových diel a vytvára podmienky pre podporu ich vzniku.
- Spája umenie s ľuďmi a kladie dôraz na kontinuálnu a kvalitnú interpretáciu významu diel a na vzdelávanie občanov v tejto oblasti.

③ Ako s manuálom pracovať

Bude formou homepage, online platformy - viď ukážka:

④ Ako rozlíšiť rôzne podoby umenia v meste

Táto kapitola popisuje základné podoby umenia vo verejnom priestore – od tradičných pamätníkov a architektonicky integrovaných diel, až po dočasné zásahy, nové médiá a participatívne formy. Ponúka prehľad typov tohto umenia, jeho funkcií, časového trvania a spôsobu, akým dopĺňajú svoje okolie. Cieľom je vytvoriť spoločný pojmový rámec, ako správne pomenovať, rozlišovať, pochopiť a chrániť rôzne druhy verejného umenia v našom meste.

Umelecké dielo vo verejnom priestore je zásah umelca (výtvarný, architektonický či intermediálny), ktorý sa nachádza na mieste prístupnom pre každého. Od bežných úžitkových prvkov v meste sa líši tým, že:

- má umelecký zámer a originálnu autorskú výpoveď,
- prináša estetickú a kultúrnu hodnotu,
- poľudšťuje zastavané prostredie a pôsobí na intelektuálny a duševný rozvoj človeka
- slúži ako orientačný bod, mestotvorný prvok a komunikačné médium, ktoré podnecuje ľudí k stretávaniu sa a k spoločnej diskusii o umení
- podnecuje kreativitu človeka
- dáva príležitosť pre vznik "genia loci" určitého miesta, tvorí priestor pre rozjímanie
- sprostredkúva základné hodnoty našej spoločnosti a posolstvá smerom k verejnosti
- je nositeľom informácie, rozpráva príbehy minulých generácií a píše príbehy pre budúcnosť
- má silnú sociálnu funkciu, môže reprezentovať rozmanité komunity a skupiny obyvateľstva a posilňuje ich význam v spoločnosti
- reaguje na spoločenskú situáciu a rozvíja občiansku spoločnosť
- vzdeláva a podnecuje k tolerancii voči novému a nenormatívnemu
- môže prispieť k zvýšeniu ekonomického potenciálu mesta alebo lokality

Umenie vo verejnom priestore bolo v minulosti tradične spájané predovšetkým s komemoratívnou funkciou (pamätníky, pomníky, pamätné tabule, sakrálne objekty). Diela mali reprezentatívny charakter, vyjadrovali mocenské alebo náboženské idey, posolstvá a často sa v nich uplatňovala heroizujúca ikonografia.

V 20. storočí sa verejné umenie postupne demokratizuje, jeho forma sa uvoľňuje od tradičných polôh sochárstva k abstraktnejším, až po takzvané rozšírené pole sochárstva, ktoré otvára možnosti pre využitie nových médií, objektu, inštalácie či performatívneho umenia. S technologickým rozmachom pribúdajú nové formy a možnosti výroby, použitie experimentálnych materiálov, uplatnenie dizajnu, digitálnych médií, svetla, zvuku a systémov umelej inteligencie.

V súčasnosti sa pri tvorbe verejného umenia kladie vyšší dôraz na zapojenie obyvateľov, resp. užívateľov priestoru. Tvorba diel je založená na medziodborovej spolupráci, plánuje sa vopred s ohľadom na existujúce priestorové a komunitné rámce. Kladie sa dôraz na udržateľnosť, inkluzívnosť a ekologické hodnoty. Dielo by malo nadväzovať na umelecko-historické tradície a reflektovať potreby súčasnej spoločnosti v rámci zachovania všeobecnej bezpečnosti a medziľudskej úcty.

Rozdelenie podľa kontextu / umiestnenia

Exteriérové diela

Trvalé alebo dočasné diela vo verejnom priestore, ktoré interagujú s poveternostnými podmienkami.

Interiérové diela

Diela v interiéri verejných budov, ktoré majú spravidla iné technické parametre.

Architektonicky integrované diela

Súčasť architektonického konceptu stavby, nachádzajú sa v exteriéri aj interiéri.

Rozdelenie podľa trvania

Permanentné diela

Diela trvalej povahy sú v priestore umiestnené dlhodobo a tvoria stálu súčasť prostredia. Na rozdiel od tých dočasných preto musia byť fyzicky odolnejšie, lepšie zohľadňovať kontext miesta a obhájiť si myšlienku, ktorú dielo reprezentuje.

Vzhľadom na význam umiestnenia permanentného diela na verejnom priestranstve by malo samotnej realizácii predchádzať odborné posúdenie zámeru, expertné posúdenie kvality diela a dohoda so všetkými zúčastnenými stranami (napr. v rámci verejnej či vyzvanej súťaže návrhov).

Permanentné diela

- Tvoria dlhodobú súčasť prostredia.
- Majú vysokú fyzickú odolnosť.
- Zohľadňujú hlbší kontext miesta a nadčasovosť myšlienky.

- Vyžadujú odborné posúdenie kvality zámeru.
- Predpokladajú dohodu všetkých zúčastnených strán v rámci súťaže návrhov.

Dočasné diela, umelecké intervencie a performatívne formy (diela dočasnej povahy)

Dočasné umelecké intervencie sú umiestnené vo verejnom priestore spravidla do jedného roka. Patria sem kurátorské projekty, inštalácie vytvorené pre konkrétne miesta či festivaly umenia ako Biela noc, ktoré nemusia spĺňať také prísne technické nároky ako trvalé diela. Hoci na ich trvácnosť kladieme menšie požiadavky, o to dôležitejšia je ich aktuálnosť, odvaha experimentovať a schopnosť komunikovať s okolím. Práve ich dočasnosť dáva autorom väčšiu tvorivú slobodu, vďaka čomu môžu rýchlo reagovať na spoločenské témy a skúšať nové prístupy vo verejnom priestore bez trvalého zásahu.

Diela robia z mestského prostredia živšie a podnetnejšie miesto pre život. Kritériá z hľadiska povoľovacích procesov na osadenie sú menej prísne, často stačí povolenie na osobitné užívanie verejného priestranstva a oznámenie zámeru mestskej časti. Aj pri týchto dočasných dielach však musíme vopred jasne určiť, kto zodpovedá za ich správu, údržbu a deinštaláciu, ako aj vypracovať harmonogram termínov inštalácie, trvania a odstránenia diela.

Dočasné diela a intervencie

- V priestore zostávajú do jedného roka.
- Autorom umožňujú väčšiu tvorivú slobodu.
- Reagujú na aktuálne spoločenské témy.
- Majú voľnejšie technické nároky a jednoduchšie povoľovanie.
- Vyžadujú jasne určenú zodpovednosť za údržbu.
- Majú vopred stanovený termín trvania.

Rozdelenie podľa typu

Táto kapitola rozlišuje rôzne formy umenia vo verejnom priestore a vytvára základnú terminológiu, ktorú používame. Každú kategóriu ilustrujeme na konkrétnych príkladoch z praxe.

Cieľom nasledujúceho prehľadu je stručne vysvetliť pojmy a predstaviť základné druhy hmotných diel. Pomáha tak lepšie porozumieť už existujúcemu umeniu v uliciach a jasnejšie definovať jeho zmysel a cieľ.

Dielo spojené s architektúrou

Architektonicky integrované umelecké dielo, ktoré je priamo súčasťou stavby alebo urbanistickej štruktúry. Architektúru esteticky aj symbolicky obohacuje, pričom naplno využíva jej koncepčné, funkčné, materiálové a kompozičné možnosti.

<p>Kolumbárium, Ferdinand Milučký, 1967</p> <p>Monumentálna betónová vlna Kolumbárium reprezentuje vysoko kvalitné spojenie krajinárskej, architektonickej a sochárskej tvorby. Architekt – Ferdinand Milučký výtvarne čistým, minimalistickým spôsobom vyznačuje terénnu vrstevnicu, symbolickú os pietneho priestoru. Autorský zámer sa nesnaží o úpravu prírody na obraz architektúry, ale naopak, prispôsobuje sa prírodným danostiam terénu a usiluje sa o čo najlepšie začlenenie diela do lesného prostredia. V tom spočíva nadčasovosť skulpturálnej vlny, ktorej umelecká hodnota pretrvala, aj keď pôvodný účel diela je už vlastne nečitateľný. zdroj: umeniemesta.sk</p>	<p>Abstraktná sklomozaika, Dezider Castiglione, 1967</p> <p>Abstraktná sklomozaika na fasáde budovy od autora Dezidera Castiglioneho je jednou z prvých monumentálnych realizácií vo verejnom priestore, ktoré využívajú jazyk abstrakcie vychádzajúci z bruselského štýlu. Dielo je integrálnou súčasťou architektúry a vyniká odvážnou farebnosťou a tvaroslovím na hranici surrealizmu. Jedná sa o príklad výrazného autorského vstupu do verejného priestoru. Zároveň je potrebné podotknúť, že dielo a jeho okolie bolo znehodnotené nevhodnými zásahmi a úpravami. zdroj: umeniemesta.sk</p>
<p>Tri geometrické objekty, Vladimír Dedeček, 1973 – 1977</p> <p>Dedeček pre fasádu svojich budov navrhol geometrizujúce objekty, ktoré predstavujú znak, orientačný prvok, podľa ktorého možno vysokoškolský areál rozpoznať už z diaľky. Okrem estetickéj a orientačnej funkcie plnia tieto objekty aj úlohu doplnkových tieniacich prvkov – slnolamy – siahajúce cez štyri podlažia pavilónov. zdroj: umeniemesta.sk</p>	

Reliéf, mozaika a iné (2D) objekty

Reliéf stojí na hranici medzi plochou a priestorom. Využíva plošné modelovanie a najčastejšie ho nájdeme na fasádach budov, deliacich stenách, vstupných portáloch alebo ako súčasť pamätníkov. Vďaka svojej forme dokáže rozprávať ucelené príbehy, ale aj vyjadrovať abstraktné myšlienky.

Mozaika je výtvarná technika, ktorá skladá výsledný obraz alebo vzor z drobných kúskov kameňa, skla, keramiky či kovu. Tieto prvky sa vkladajú priamo do podkladu, napríklad do malty, cementu alebo lepidla, čím vytvárajú obraz alebo ornament.

<p>Dvetisícročná Bratislava, Juraj Meliš, 1979 – 1980</p> <p>Reliéfny lemujúci múr kopíruje terén v blízkosti Hlavnej stanice. Pre prichádzajúcich cudzincov aj miestnych predstavujú symbolickú bránu do histórie a identity mesta. Každý reliéf má vlastné tematické zameranie v chronologickom slede a je zložené z historických artefaktov, ako sú archeologické nálezy a architektúra doplnená pôvodnými historickými nápismi. Sochár zobrazený obsah konzultoval so širokým tímom odborníkov, spolupracoval s historikmi a architektom Imrichom Puškárom. Zdroj: umeniemesta.sk</p>	<p>Cválajúce kone, Anna Kišáková, 1977 – 1979</p> <p>Reliéfne stvárnený panelový plot uzatvára areál dostihovej dráhy. Basrelief zobrazuje horizontálne komponované, nad sebou umiestnené štylizované konské hlavy zachytené z profilu v dynamickom pohybe. Kompozícia je premyslená tak, že jednotlivé panely s tým istým vzorom na seba nadväzujú a vytvárajú súvislý celok. Zdroj: umeniemesta.sk</p>
<p>Reliéf, Milan Dobeš, 1980</p> <p>Súčasťou betónového oporného múru na Radvanskej ulici je reliéf Milana Dobeša vo forme horizontálneho vlysu zloženého z geometrických prvkov – kruhov, kružníc a štvorcov – , ktoré patria do typického registra Dobešovho abstraktného výtvarného programu zameraného na vyjadrenie dynamických a konštruktívnych vzťahov. Na vznik tohto vtedy nového umenia vplývali tak rozvoj vedy a techniky, ako aj racionalizácia ľudskej činnosti, čo podmienili odlišnú estetiku a rozšírili umenie o ďalšie dimenzie – optické hry, kinetiku, nové neumelecké materiály, svetelné efekty a pod. Zdroj: umeniemesta.sk</p>	<p>Mladosť a veda, Jarmila Dicová-Ondrejková, Mikuláš Dic, 1984</p> <p>Keramická glazovaná mozaika zobrazuje imaginatívnu kompozíciu pozostávajúcu zo súboru štylizovaných figúr a rastlinných motívov, doplnenú o geometrické útvary. Vyznačuje sa harmonicky zladenou farebnou paletou, založenou na rovnováhe teplých a studených tónov, oživujúcou inak uniformne pôsobiaci priestor vstupného átria. Stvárnjuje vedecké a chemickotechnologické procesy v prepojení na život človeka a prírody, čím priamo nadväzuje na funkciu Fakulty chemickej a potravinárskej technológie STU. Zdroj: umeniemesta.sk</p>

Dielo v interiéroch verejných budov

Primárnou funkciou takýchto umeleckých diel bolo predovšetkým esteticky dotvárať prostredie, prinášať vizuálny zážitok a kultivovať verejnosť. Mozaiky, reliéfy a nástenné maľby vznikali pre konkrétne miesto a prostredie. Umiestňovali sa na steny či deliace priečky a sú integrálnou súčasťou architektúry.

<p>Keramický reliéf, Richard Langer, 1980 – 1984</p> <p>Monochromatický glazovaný reliéf bol</p>	<p>Deliaca stena, Juraj Gavula, 1985</p> <p>Vyčleňuje priestranú prevádzku občerstvenia nemocnice, ktorá funguje od jej otvorenia do</p>
---	---

<p>projektovaný ako súčasť foyeru nemocnice projektovým ústavom Zdravoprojekt. V súčasnosti je reliéf z veľkej časti opticky prekrytý stavbou lekárne, ktorú do haly necitlivo a nevhodne vstavali po roku 1989, čím značne narušili pôvodnú koncepciu otvoreného priestoru dotvoreného umeleckými dielami a rastlínstvom. Zdroj: umeniemesta.sk</p>	<p>súčasnosti. Výtvarne stvárnené deliace steny majú úžitkovú funkciu. Stoja na pomedzí architektúry, dizajnu a voľného umenia. Obvykle sa uplatňujú v rekreačných a reštauračných zariadeniach, v hoteloch, motorestoch, často aj v nemocniciach. Sú originálnou a často najnápaditejšie stvárnou súčasťou interiérov mnohých nevýrazných a tuctových stavieb. Zdroj: umeniemesta.sk</p>
<p>Monumentálny Art-protis, Ladislav Gandl, sála ŠD Jura Hronca</p> <p>Tapiséria je forma textilného umenia; monumentálneho závesného obrazu realizovaného textilnou technikou. Pojem pochádza z francúzskeho slova tapis (koberec) či tapisserie, čo v preklade zastupuje nástennú tapetu, vyšívajú prácu, čalún alebo poťah. V monumentálnej tvorbe na našom území sa najčastejšie rozlišuje tkaná tapišéria - gobelín a netkaná tapiséria - art protis. Od šesťdesiatych rokov minulého storočia sa tvorba odkláňa od tradičného gobelínu a čoraz viac sa skloňuje kategória autorsky tkanej tapisérie, ktorá má experimentálny až plastický charakter. Zdroj: umeniemesta.sk</p>	

Drobná architektúra, dizajn, herný prvok

Drobné stavby a objekty, ktoré spájajú praktické využitie s umeleckým spracovaním. Odlišujú sa od bežnej sériovej výroby a do priestoru vnášajú jedinečnosť. Sú to interaktívne prvky, ktoré kultivujú svoje okolie a zvyšujú kvalitu trávenia voľného času v meste.

<p>Špirálová rozhľadňa, Ivan Jarina, 2014</p> <p>Špirálovitá rozhľadňa sa nachádza v areáli Vodárenskej záhrady v blízkosti fontány Kvapka. Spája funkčný a estetický prvok, a prirodzene zapadá do architektonicko-krajinárskeho riešenia areálu. Ukryva v sebe technologické zázemie fontány a z hornej plošiny ponúka panoramatický výhľad na okolie. zdroj: umeniemesta.sk</p>	<p>Slnéčné hodiny, Štefan Prokop, 1988</p> <p>Rovníkové slnečné hodiny poňal sochár Štefan Prokop ako samostatný architektonicko-sochársky objekt, osadený uprostred vegetácie pri Prístavnom moste. Na ich tvorbe spolupracoval s viacerými architektmi. Funkčné hodiny pri slnečnom počasí ukazujú čas a uprostred sú výtvarne dotvorené kruhovým reliéfnym terčom so štylizovanou ľudskou postavou. Dielo pôsobí ako solitér, ale nemusí mať v súčasnosti rozpoznateľnú funkciu slnečných hodín. Aj preto si svojím prevedením zlákal amatérskych horolezcov, ktorí sa svojvoľne rozhodli do diela</p>
---	--

	vstúpiť zo zadnej strany a pridať jej funkciu boldrovacej lezeckej steny. Pri plánovaní monumentálneho diela je nutné počítať s bezpečnosťou a otvorenou interpretáciou, ktorá môže nastať časom a viesť jej vhodne predchádzať alebo počítať s možnosťami interaktivity. zdroj: umeniemesta.sk
<p>Integrácia, Stanislav Mikuš, 2005</p> <p>Pylóny stoja samostatne z oboch strán pešieho chodníka spojeného s cyklistickou cestou. Dielo je významovo aj fyzicky späté s tzv. Petržalským korzom, ktoré na svojom južnom okraji ústi k ŽST Petržalka. Pylóny vytvárajú pomyselnú vstupnú či výstupnú bránu a na symbolickej úrovni tak tento priestor zvýznamňujú. zdroj: umeniemesta.sk</p>	<p>Mušľa, Alexander Bilkovič, 1986</p> <p>Špirálovito sa vinúca kĺzačka so zaoblenými výčnelkami abstrahovaného tvaru lastúry slúži ako preliezačka. V priestore na seba púta pozornosť vysokou dizajnerskou kvalitou. Sochár a dizajnér A. Bilkovič navrhol niekoľko typov hrových prvkov (preliezačky, šmykľavky, kolotoče) pre deti. Boli vyrobené v limitovaných sériách a nachádzali sa na ihriskách materských škôl a sídlisk. Zdroj: umeniemesta.sk</p>
<p>Preliezačka Lúka a potok, Jaroslava Šicková, 1984</p> <p>Mierne zaoblené betónové vlny vytvorené pre detské ihrisko sú vhodné na lozenie, preskakovanie aj posedenie. Na zvlnených pásach betónu sú umiestnené menšie keramické reliéfy symbolizujúce letnú lúku (žlté a oranžové kvety, motýle, slnko) a spod nej vytekajúci potok (keramické vlnky v modrých a tyrkysových odtieňoch). Dielo svojím výtvarným jazykom vhodne dopĺňa funkciu aj estetiku panelového sídliska. Zdroj: umeniemesta.sk</p>	<p>Herné prvky pre deti, Jozef Horváth, 60. až 70. roky 20. stor.</p> <p>Sústavy plastík na pomedzí dizajnu sú zložené z kolkových prvkov ukladaných na seba spôsobom evokujúcim stavebnicu. Ich skladobný princíp je založený na spojení jednoduchých geometrických prvkov tvarovaných do organických foriem. Funkčne a esteticky dotvárajú prostredie areálu bývalej materskej školy, pre ktorú boli vytvorené. Zdroj: umeniemesta.sk</p>

Fontána, studňa, vodný prvok

Tieto diela pracujú s vodou ako s hlavným umeleckým materiálom, pričom využívajú jej dynamiku a vlastnosti. Keďže ide o technicky náročné realizácie, nezaobídu sa bez starostlivého hospodárskeho plánu a premyslenej stratégie prívodu a spracovania vody. Aby zostali funkčné, potrebujú pravidelnú revitalizáciu a údržbu technických častí.

V meste plnia hneď niekoľko dôležitých úloh. Okrem toho, že skrášľujú priestor, fungujú v horúčavách ako prirodzené ochladzovače vzduchu. Sú to miesta, ktoré lákajú ľudí zastaviť sa a oddýchnuť si. Samostatnú kategóriu tvoria pitné fontánky, ktoré zabezpečujú osvieženie obyvateľov a zároveň môžu byť riešené ako dizajnovo-výtvarné kúsky.

<p>Fontána Družba - Kvet Lipy, Karol Lacko, Juraj Hovorka, Virgil Droppa st., Juraj Hlavica, 1978 – 1980</p> <p>Fontánu Družba navrhol štvorčlenný kolektív ako centrálny bod Námestia slobody s radiálno-kruhovou kompozíciou. Tvorí ju ústredná monumentálna plastika Kvetu lipy v tvare abstrahovaného lipového kvetu, umiestnená uprostred kruhovej fontány s kaskádovitým usporiadaním. Fontána bola navrhnutá tak, aby voda striekala do veľkej výšky a do strán z dýz v strede kvetu, ale aj z perforovaných gúľ umiestnených v nádrži. Voda steká nadol cez kamenné stupne nádrže. Pochôdzna fontána je sprístupnená verejnosti a je obľúbená najmä v letnom období. Zdroj: umeniemesta.sk</p>	<p>Fontána, Juraj Gavula, 1989</p> <p>Na nádvorí Zichyho paláca s komornou atmosférou sa nachádza minimalistická fontána. Vznikla v čase, keď historická budova slúžila ako Dom občianskych obradov, a autor Juraj Gavula pri jej realizácii vychádzal z funkcie objektu. Tvar fontány je inšpirovaný symbolom šťastia – podkovy. Fontána je príkladom vhodného prepojenia modernej formy s historickou architektúrou, pričom dimenzia rešpektuje pôvodnú stavbu a nesnaží sa jej konkurovať. Zdroj: umeniemesta.sk</p>
<p>Fontána Rodina, Irina Kedrová, Anna Dandárová, 1979</p> <p>Rozmerná fontána je súčasťou terasovitého námestia, a svojim výtvarným riešením vhodne reaguje na terén. Fontánu tvorí trojica kaskádových nádrží, z ktorých voda steká cez zaoblené kamenné stupne. V nádržiach sú osadené menšie objekty s dýzami, ktoré svojím tvarom pripomínajú hríby alebo dáždniky. Pozoruhodný je efekt vody stekajúcej po ich strieškach. zdroj: umeniemesta.sk</p>	

Nové médiá, streetart, inštalácia

Tieto diela využívajú pri tvorbe vizuálneho umenia nové technológie, materiály, techniky a prístupy. Vznikajú ako nová vrstva pridaná do existujúceho prostredia. Pri ich plánovanom vzniku je potrebné, aby vhodne (konceptne a vizuálne) reagovali na už existujúce súvislosti daného miesta, teda aby vznikali miesto-špecificky. Ak dielo nesie kritický odkaz alebo povzbudzuje ľudí k zapojeniu, je dobré doplniť ho o vysvetľujúci komentár, ktorý však nesmie narušiť celkový vzhľad okolia.

<p>Hotel Kyjev Deconstructed, Lousy Auber, 2018</p> <p>Monumentálny mural na hoteli Kyjev Ivana Matušíka vznikol ako súčasť Bratislava Street Art Festivalu. Autorom streetartovej realizácie je Lousy Auber, pričom samotnú realizáciu zabezpečila skupina horolezcov, ktorí sa lanami spúšťali po fasáde budovy a sprejovali syntetické farby na okná. Pomocou tejto techniky vznikla geometrická kompozícia s výrazným kruhovým motívom uprostred, ktorý je vizuálnym odkazom na Matušíkove zaujatie geometrickými tvarmi. Zdroj: umeniemesta.sk</p>	<p>Milénium, Milan Pagáč, Viktor Oravec, 1999</p> <p>Objekt Milénium na Námestí Martina Benku je obložený sklenenými zrkadlovými platňami. Reflexná inštalácia zrkadlí svoje okolie v rôznych uhloch, nečakaných pohľadoch a optických ilúziách, ktoré sa menia počas dňa podľa intenzity a uhlov dopadajúceho svetla. Dominantným prvkom sú vysoko osadené hodiny. Dielo je vydareným príkladom spolupráce sklárskych výtvarníkov s architektom. Zdroj: umeniemesta.sk</p>
--	--

Pamätná tabuľa

Pamätné tabule sú menšie, zvyčajne plošné diela pracujúce s textom a vročeniami, ktoré sú inštalované na fasáde alebo stoja samostatne pripevnené k vhodnému podstavcu. V mnohých prípadoch sú integrálnou súčasťou komemoratívnych diel (pomníkov, pamätníkov), ktoré dotvárajú a jasne sprístupňujú ich posolstvá.

Pripomínajú osobnosť, udalosť alebo dejinný moment. Najčastejšie sú venované osobnostiam z oblasti vedy, kultúry, spoločenského života alebo spolkom či investorom prispievajúcim k všeobecnému spoločenskému rozvoju. Ich umeleckú kvalitu určuje vizuálne zvládnutý typografický návrh.

Sú informačným prvkom a často je ich súčasťou aj reliéfny portrét konkrétnej osobnosti, ktorú tabuľa pripomína.

<p>Pamätník československej štátnosti, Ivan Salay, Jozef Porubovič, Bohumil Kafka, Ladislav Šaloun, 1987 – 1988</p> <p>Bronzová nápisová tabuľa je integrálnou súčasťou pamätníka československej štátnosti, ktorý pozostáva z nižšieho bloku so šikmou bronzovou tabuľou s nápisom a sochy prvého československého prezidenta T. G. Masaryka. Spoločne sú umiestnené na vyvýšenom kamennom plató pred sídelnou budovou Slovenského národného múzea. Pamätník je venovaný prvému spoločnému demokratickému štátu Čechov, Slovákov a</p>	<p>Pamätná tabuľa Franza Liszta, Pavol Chrt'án, 1961</p> <p>Menšia bronzová pamätná tabuľa je osadená na fasáde sídla Univerzitnej knižnice v Bratislave a je venovaná pamiatke Franza Liszta, ktorý údajne umelecky vystúpil v priľahlej záhrade, je teda viazaná miesto-špecificky. Súčasťou tabule je menší štylizovaný reliéfny portrét Liszta z profilu, ktorý dopĺňa plastický majuskulný nápis s rokmi narodenia a úmrtia umelca. zdroj: umeniemesta.sk</p>
--	---

d'alších národov, ktorý vznikol v roku 1918. Pamätná tabuľa je ukážkovým príkladom dizajnersky stvárnenej typografie, ktorá sa integruje s ostatnými časťami pamätníka. zdroj: umeniemesta.sk	
Pamätná tabuľa Jankovi Borodáčovi, Klára Pataki, 1979 Bronzová pamätná tabuľa osadená na stene budovy pripomína osobnosť Janka Borodáča. Obsahuje stručný, čitateľný a formálne čistý informačný nápis s umelecky stvárným realistickým portrétom umelca v nízkom reliéfe. Reliéf a nápis si navzájom nekonkurujú. zdroj: umeniemesta.sk	

Pamätník

Pamätník je samostatne stojace dielo väčšieho rozsahu, ktoré spravidla vzniklo ako výsledok architektonickej alebo výtvarnej súťaže. Má miestotvorný (dominantný) charakter, stáva sa orientačným bodom a kultúrnym symbolom. Pripomína významnú historickú udalosť alebo osobnosť. Zvyčajne využíva kombináciu viacerých foriem umenia – cez figurálny, abstraktný či konceptuálny umelecký jazyk.

Tradične ide o rozsiahlejšie sochársko-architektonické dielo s komemoratívnou funkciou. Väčšinou sa umiestňujú na frekventované miesta, aby boli ľahko prístupné. Inokedy sú špecificky situované na mieste, kde sa konkrétna udalosť odohrala, vtedy sa môžu dostať aj do voľnej prírody (špecificky zvolené umiestnenie, ktoré by malo byť spojené s témou pamätníka).

Brána slobody, Peter Meszáros, 2005 Pamätník pripomínajúci Deň boja za slobodu a demokraciu sa realizoval na uctenie pamiatky vyše štyroch stoviek ľudí usmrtených pri pokuse o útek za Železnú oponu, ako aj ľudí násilne vyhnaných v rokoch 1945 až 1989. Má podobu vysokej brány z betónu, ktorý sa používa v mostových konštrukciách vďaka čomu je odolný voči povodňam, ktoré pravidelne zaplavujú nábrežie Dunaja. Nachádza sa na autentickom mieste, ktoré bolo v období komunizmu prísne strážené územím spojeným s komunistickými	Pamätník Železnej opony, Milan Lukáč, 2008 Pamätník vznikol po novembri '89 ako trvalé pripomenutie si obetí, ktoré zahynuli pri pokuse prejsť z Československa na Západ cez prísne strážené a opevnené hranice. Objekt pozostáva zo železných platní pozváraných spolu s viacerými bronzovými pamätnými tabuľami s nápismi vzťahujúcimi sa k téme diela a k návšteve kráľovnej Alžbety II., ktorá odhalila pamätník osobne v roku 2008. Pamätník je evidovaný ako Cesta Železnej opony - Certifikovaná kultúrna trasa Rady Európy (9 950 km). Nedostatkami pamätníka je nedostatočne spevnený povrch v jeho okolí,
---	---

represiami. Do plochy brány preto popisne autor zakomponoval stopy po 208 výstreloch a fragmenty zbraní. Zdroj: umeniemesta.sk	riskantné umiestnenie v záplavovom území rieky Dunaj a Morava, blízka vzdialenosť s tematicky rovnakým pamätníkom Brána slobody. Zdroj: umeniemesta.sk
--	--

Pomník

Pomník je komemoratívne dielo, zvyčajne menšej mierky ako pamätník. Tradične je chápaný ako figuratívne sochárske dielo, ktoré vzdáva poctu konkrétnej osobe, skupine alebo udalosti. Pomník dotvára už existujúci priestor a vzťahuje sa k lokalite spojenej s osobnosťou či dejinnou udalosťou.

Tradičné klasické pamätníky a pomníky sa vyznačujú trvanlivosťou (fyzickou - materiál kameň, bronz ale aj ideovou - nadčasovosť, večnosť idey), statickosťou, nemennosťou, vznešenosťou, heroickosťou, monumentálnosťou. Monumenty majú pietny, historický a politický rozmer, ktorým pripomínajú dôležité udalosti alebo osobnosti. Nesú však aj esteticko-formálnu hodnotu, teda umelecký spôsob, akým sú spracované a ako vizuálne pôsobia v priestore.

<p>Pomník generála Milana Rastislava Štefánika, Bohumil Kafka, Jaroslav Jareš, Vojtěch Šebor, 1938, 2004 – 2009 reinštalácia</p> <p>Generála M. R. Štefánika si pripomíname ako medzinárodne uznávaného vedca, astronóma, letca, fotografa a vynálezcu. Po tragickom úmrtí M. R. Štefánika vzniklo viacero memoriálnych diel na pripomenutie jeho pamiatky, niektoré už krátko po tragickej udalosti, ďalšie s odstupom rokov až desaťročí. Konceptiu pomníka a jeho sochársku časť vytvoril Štefánikov priateľ, významný český sochár Bohumil Kafka. Spolupracoval s všestranným výtvarníkom Jaroslavom Jarešom, ktorý bol okrem iného spolutvorcom štátnej vlajky a štátneho znaku prvej ČSR v roku 1918. Miestne zastupiteľstvo Ružinova schválilo pre priestor pomenovanie Námestie Milana Rastislava Štefánika. Pomník je osadený na kolmej osi smerujúcej od novej budovy k nábrežiu Dunaja, vďaka čomu má svoj dominantný a reprezentatívny priestor. Zdroj: umeniemesta.sk</p>	<p>Pomník Jána Langoša, 2007, Ján Hoffstädter, reinštalácia 2010</p> <p>Pomník Jánovi Langošovi (1946 — 2006), kľúčovej osobnosti slovenského disentu, zakladateľovi Ústavu pamäti národa, aktívnemu členovi hnutia Verejnosť proti násiliu a ministrovi vnútra ČSFR v rokoch 1990 a 1992, sa skladá z pozdĺžnej bronzovej pamätnej tabule s dekoratívnym ohnutím na okraji evokujúcim listy knihy. Spodná časť tabule obsahuje údaje o živote Jána Langoša, pod ňou je konzola slúžiaca na zavesenie venca. V hornej časti je umiestnený portrét vo vysokom reliéfe. Pamätnú tabuľu osadili už v roku 2007 priamo na fasáde pri vstupných dverách vtedajšieho objektu Ústavu pamäti národa (ÚPN) na Námestí SNP. Pamätná tabuľa s reliéfom bola znovuodhalená a pripevnená na kvádrovej stéle z travertínu, rovnakého ako na budove, v roku 2010. Zdroj: umeniemesta.sk</p>
--	---

Pomník Deža Ursinyho, Mira Podmanická, 2018

Pomník je osadený v parčíku pred domom v ktorom býval Ursiny až do svojej smrti (miesto-špecifické osadenie pomníka). Pomník tvoria štyri vysoké oceľové tabule evokujúce listy knihy, podľa čoho nesie aj pomenovanie Listovanie. Tri tabule sú z leštenej ocele, jedna z korodujúcej patinovanej ocele corten. Na priečne vloženej menšej cortenovej tabuli sa nachádzajú základné údaje o umelcovi, na ploche a po obvode tabúl sú CNC strojom vyfrézované nápisy a informácie o Dežovi hudobníkovi a obyvateľovi Dúbravky, ako aj úryvky z jeho známych skladieb s textami Ivana Štrpku. Zdroj: umeniemesta.sk

Sakrálné objekty a diela

Patria sem kríže, kaplnky, božie muky a ďalšie sakrálné prvky spojené s duchovnou tradíciou. V priestore vytvárajú miesta na pozastavenie, stíšenie, modlitbu či meditáciu.

Bratislavská kalvária, Juraj Hantabal, Michaela Hantabalová, 2019 – 2022

Pôvodné zastavenia krížovej cesty z prelomu konca 17. a 18. storočia boli cielene zdevastované a zničené za komunistického režimu pri budovaní Pražskej ulice. Na kalvárii sa zachovala iba kamenná cesta, zrekoštruovaná Golgota s krížmi (r. 2018) a zrekonštruované torzo VI. Zastavenia (r.2020). Na základe historických podkladov a situácii lokalizovali architekti ďalšie pôvodné zastavenia a revitalizovali areál a stvárnenie nových objektov, inšpirovaných históriou a geniom loci. Z pôvodne barokových stavieb zdobených maľovanými reliéfmi a sochami nadobudlo umelecko-architektonické stvárnenie zastavení novú minimalistickú formu z ušľachtilého betónu vychádzajúcu z profilácie pôvodného zastavenia. Zdroj: archinfo.sk

Biely Kríž, Silvia Bašová, Miroslav Suchár, 1995

Veľkorozmerný kríž je dominantou námestia a parku v obytnom súbore Biely Kríž, ktorý bol postavený v rokoch 1946 – 1948 podľa projektu architekta Vladimíra Karfíka. Dolná časť pylónov slúži ako nápisová doska s textom. Pôvodný kríž stál v týchto miestach od 17. storočia až do roku 1960, keď bol zborený totalitnou mocou. Bol znova postavený v roku návštevy pápeža Jána Pavla II., A. D. 1995. Zdroj: umeniemesta.sk

Negatívne príklady

Negatívne príklady umenia vo verejnom priestore môžu byť posudzované na základe nasledujúcich kategórií:

- Urbanisticky disproporčné monumenty/diela (vzťah k miestu, mierka voči okolitej zástavbe, čitateľnosť priestoru, priechodnosť a možnosti pohybu, vizuálna dominancia)
- Kompozične disproporčné (mierka voči okolitej zástavbe či prostrediu, vizuálna dominancia, čitateľnosť priestoru)
- Nevhodne umiestnené (z hľadiska pohybu, priechodnosti, využívania, kolízie s dopravou, významovému vzťahu priestoru)
- Dekoratívne, sériovo vyrábané kvázi-umenie (turistický gýč, generické objekty, stereotypné prejavy, absencia umeleckej kvality spracovania a originality autorského zámeru)
- Technicky degradované objekty (ohrozená stabilita, kolízia s dopravou, environmentálna udržateľnosť použitého materiálu, možnosti opráv)
- Ideologicky konfliktné symboly (prevencia proti vandalizmu, verejná akceptácia vs. potenciál konfliktu komunit)
- Bezpečnosť ohrozujúce interaktívne objekty (zohľadniť a sledovať bezpečnostné normy verejného priestoru, výškové parametre, eliminovať ostré alebo nebezpečné prvky)
- Právne bezprízorné objekty (nevysporiadaný pozemok, dielo zasahuje viacero parciel, absencia zmluvy o osadení, neurčený správca)

Pomník Tomáša Garrigua Masaryka, Ladislav Šaloun / 1922 – 1924

Kvalitné dielo, ktoré však v kontraste s architektúrou Slovenského národného múzea pôsobí disproporčne. Na danom mieste bol pôvodne osadený Pamätník československej štátnosti v podobe pamätnej tabule a piliera so symbolickou sochou leva držiaceho štátny znak. Išlo o dobový kompromis, pretože lev bol pôvodne súčasťou monumentálneho pomníka M. R. Štefánika z roku 1938 od Bohumila Kafku, ktorý odstránili začiatkom päťdesiatych rokov. Sochu T. G. Masaryka v roku 2010 pri príležitosti 160. výročia jeho narodenia osadili na Vajanského nábreží pred sídlo Slovenského národného múzea. Nejde totiž o nové dielo navrhnuté na mieru do tohto priestoru, ale o kópiu sochy z roku 1924. Mierne nadživotná veľkosť sochy proporčne zodpovedá jej pôvodnému umiestneniu v interiéri bankovej haly. Podobne ako predtým lev aj socha Masaryka na námestí predstavuje istý

Protokolárne miesto SR – Hrob neznámeho vojaka, Marek Kvetan / 2022

Zrealizované pietne miesto s Hrobom neznámeho vojaka je dôstojným a umelecky hodnotným dielom. Na vznik pamätníka sa aj napriek výhradám určil priestor na pomedzí Rázusovho a Vajanského nábrežia, ktorý je už obsadený množstvom sôch či pomníkov aj zahltený dopravou, čím sa komplikuje prístup k pietnemu miestu. Umiestnenie je v konečnom výsledku nevhodné, pretože ústredný objekt je natočený smerom k frekventovanej ceste, chýba tiež priestor na ukladanie vencov. Forma a spôsob zhotovenia diela však umožňuje aj jeho prípadné osadenie na inom, vhodnejšom mieste, ak sa na to nájde vôľa. Zdroj: umeniemesta.sk

<p>kompromis. Súčasná podoba námestia je teda kompromisným výsledkom viacerých architektonických, resp. stavebných úprav, osádzania, sťahovania a búrania sôch i podstavcov. Zdroj: umeniemesta.sk</p>	
<p>Pamätník Železnej opony, Milan Lukáč / 2008</p> <p>K dielu nevedie žiadny chodník, počas daždivého počasia v prípade oficiálnych osláv je prístup problematický a rieši sa improvizovanými možnosťami – rozprestrením koberca, čo pôsobí improvizovane a v konečnom výsledku znižuje dôstojnosť pripomínajúcich ceremónií. Dielo je osadené miesto-spezificky, v oblasti bývalej železnej opony. Jeho prevedenie však nezohľadňuje, že sa nachádza v záplavovej zóne rieky Dunaj a Morava, čím je jeho existencia a stav dlhodobo ohrozený. Zdroj: umeniemesta.sk</p>	<p>Pomník Mareka Čulena, Vladimír Môt'ovský / 1978</p> <p>Pomník bol dielom významného slovenského sochára. Vzhľadom ku kontroverznej osobnosti zobrazeného politika, ktorý bol v povojnových rokoch vplyvným komunistickým funkcionárom a aktérom násilnej kolektívizácie poľnohospodárstva, sa po Novembri '89 objavilo viacero iniciatív na odstránenie pomníka a jeho uloženie do depozitára. Výskumom činnosti politika sa podrobne zaoberal Ústav pamäti národa. Zistenia z výskumu priniesli ďalšie argumenty na odstránenie pomníka z verejného priestoru a 16. októbra 2025 dalo mesto Bratislava pomník odstrániť. Bol uložený do depozitára GMB. Zdroj: umeniemesta.sk</p>
<p>Pamätná tabuľa Ladislava Chudíka, autor nezistený, 2022</p> <p>Tabuľa je umiestnená na severnom nároží bytového domu, na jeho východnej fasáde, nad popisnou značkou ulice, čo pôsobí nevhodne a kolážovito. Okrem toho je osadená vysoko, kvôli čomu je ťažko čitateľná. Prevedenie je realizované nekvalitnou technikou, portrét zobrazovaného je v súčasnosti vyblednutý vplyvom slnka a poveternostných podmienok. Typografia a grafické zalomenie textu nevykazuje výtvarno-umelecké kvality. Zdroj: umeniemesta.sk</p>	<p>Pamätná tabuľa Mariána Kochanského, autor nezistený, 2007</p> <p>Pamätná tabuľa je improvizovane osadená napravo pri hlavnom vchode centrálného trhoviska. Nie je kotvená o stenu, ale stojí voľne na kovovej konštrukcii, čím môže blokovať chodník a pôsobiť ako prekážka či nebezpečný prvok pre deti a svoje okolie, kvôli svojim ostrým okrajom trčiacim do priestoru. Obdĺžniková tabuľa z umelého kameňa s výraznou zrnitou štruktúrou má rytý (gravírovaný) nápis s portrétom, ktorý pri štruktúre kameňa zaniká a text tak nie je čitateľný. Zdroj: umeniemesta.sk</p>
<p>Zaoblený balvan, Oto Bachorík / 2001</p> <p>Dielo je súčasťou súboru umeleckých diel inštalovaných na nábreží Dunaja. Vzniklo v rámci devínskych sochárskych sympózií v kameni. Diela po sympóziách sú voľne inštalované pod hradom Devín, čím neoddeliteľne patria k identite mestskej časti Devín, avšak ich majetkové a správcovské povinnosti sú právne</p>	<p>Dve ženy, Klára Pataki / 1980 – 1985</p> <p>Dielo je vyhotovené z dreva, ktoré bez pravidelného ošetrovania a konzervácie podlieha vplyvom poveternostných podmienok skaze a môže časom ohrozovať okolie.</p> <p>Stav sôch sa dlhodobo zhoršoval. Na zatiaľ stojacej soche pod popraskanou lazúrou vidieť spráchnivené drevo.</p>

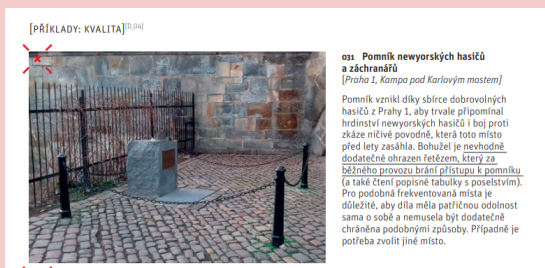
<p>bezprízorné/nevysporiadané. Dielo nemá podstavec, nie je kotvené, iba mierne zapustené do zmesi zeme a štrku. Je umiestnené v záplavovej oblasti na brehu Slovanského nábrežia. Pravidelne ho pri povodniach podmýva, čím sa ohrozuje jeho existencia.</p> <p>Zdroj: umeniemesta.sk</p>	<p>Pri obhliadke začiatkom novembra 2022 sa ukázalo, že na svojom mieste je už len jedna zo sôch – postava s dlhšími vlasmi a knihou v spustených rukách. Po druhej soche ostal v tráve len betónový podstavec.</p> <p>Zdroj: umeniemesta.sk</p>
<p>Pocťa strednej Európe – Notebook, Patrik Kovačovský / 2001</p> <p>Zaniknuté dielo malo podobu roztvoreného notebooku zloženého z obrazovky a klávesnice prevedenej v červenom umelom kameni. Pôvodne bolo osadené v dlažbe na Františkánskom námestí. Dielo bolo spočiatku popraskané, neskôr začali jednotlivé časti z dlažby vypadávať. Napriek tomu, že sa diela umiestnili do pešej zóny, mnohé boli zničené pri prejazde vozidiel, zatiaľ čo na tých, ktoré sa zachovali, denne parkujú autá. Pôvodne mali všetky diela pozlátený štítok, na ktorom bolo uvedené meno autora/autorky. Tieto štítky sa prevažne nezachovali. Zdroj: umeniemesta.sk</p>	<p>Býk, Teodor Lugs / 1959 – 1960</p> <p>Vysokokvalitné modernistické diela v parčíku medzi panelákmi na Račianskej ulici nie sú osvetlené a dlhodobo zanikajú medzi zeleňou, čo ich robí zraniteľnými voči vandalizmu. Abstrahované dielo Býka od Teodora Luga má odpílené rohy, ďalšie dielo v blízkom okolí bolo odcudzené a pravdepodobne skončilo v zberných surovinách. Na sídlisku Februárka realizoval autor ešte jedno monumentálne dielo zo zváraného kovu vytvorené v podobnom štýle, a to dynamické súsošie Vtáci (nazývané aj Holubice, 1960 – 1964), pripomínajúce monumentálne stability Alexandra Caldera, ktoré sa zachovalo dodnes pred vchodom č. 5. Je však prekryté vzrastlou zeleňou a stojiskom pre smetiaky a málokto si ho všimne. Diela z kovu sú náchylné podliehať vandalom, preto by na ne mala byť upriamovaná pozornosť napr. formou vhodného osvetlenia a udržiavaním okolitej zelene. Zdroj: umeniemesta.sk</p>

Iné nevhodné príklady

<p>Znemožnený prístup k dielu</p> <p>Dielo je ohradené reťazou, čo znemožňuje prístup k pomníku (čitateľnosť popisnej pamätnej tabule). Komorná mierka pomníka je problematická nakoľko bez ohrady mohla byť mylne využívaná ako mestský mobiliár.</p> <p>V rámci mikropriestoru sochy alebo pomníka zohrávajú dôležitú rolu aj ďalšie aspekty, predovšetkým napríklad riešenie statickej</p>	<p>Nevhodné umiestnenie diela</p> <p>Nevhodné riešenie statickej dopravy v blízkosti diela:</p>
--	---

dopravy v blízkom okolí diela a, údržba existujúcej vzrastlej zelene, spolu s alebo plánovaním novej výsadby stromov a kríkov. Ak je napríklad v tesnej blízkosti sochy vzrastlá zeleň, jej koreňový systém môže priamo alebo nepriamo poškodiť dielo.

Ak má dielo v priestore nevhodné podmienky, zhoršuje to vnímanie diela. V krajnom prípade môžu nevhodné podmienky vyústiť do priameho ohrozenia diela.

Kombinácia nevhodne blízkej / kontaktnej statickej dopravy spolu s neudržiavaným tvarom koruny stromu v blízkosti:

Novou, hustou výsadbou stromov sa potlačí pôvodná koncepcia s vizuálne dominantným dielom v danom mikropriestore, po vyrastení a zazelenaní stromov a ich vyrastení sa dielo v podstate "stratí":

Zeleň a spôsob osadenia diela

Busta sa pozerá do stromu:

Príklad poškodenia podstavca sochy nevhodne osadenou resp. náletovou zeleňou:

Príklad osadenia klimatizácie a spôsob jeho "zakrytia" v blízkosti významného umeleckého diela:

⑤ Kto a ako sa rozhoduje o umení vo verejnom priestore

Táto časť vysvetľuje, kto sa podieľa na rozhodovaní o umeleckých dielach vo verejnom priestore, ako celý proces prebieha a podľa akých kritérií sa diela posudzujú. Rozhodovanie prebieha dvoma hlavnými spôsobmi: prostredníctvom Komisie pre diela vo verejnom priestore, ktorá posudzuje zámer v konzultačnom alebo hodnotiacom režime, alebo formou výtvarno-architektonickej súťaže, kde o výbere diela rozhoduje odborná súťažná porota. Cieľom je zabezpečiť, aby bol proces zrozumiteľný, férový a odborne podložený.

Umenie vo verejnom priestore priamo ovplyvňuje kvalitu prostredia a má výrazný vplyv na vkus a myslenie spoločnosti. Je preto žiaduce, aby mesto iniciovalo a podporovalo vznik

kvalitných umeleckých diel – autentických konceptov a autorských projektov, ktoré sa môžu stať neoddeliteľnou súčasťou kultúrnej identity mesta.

Komisia pre diela vo verejnom priestore

Komisia pre diela vo verejnom priestore je menovaný poradný orgán primátora hlavného mesta SR Bratislavy. Posudzuje umiestňovanie, premiestňovanie a odstraňovanie pamätníkov, pomníkov, pamätných tabúl a ďalších umeleckých diel vo verejnom priestore mesta.

Jej členmi sú predstavitelia odborných organizácií mesta – Galérie mesta Bratislavy, Metropolitného inštitútu Bratislavy a Mestského ústavu ochrany pamiatok v Bratislave. V Komisii je vždy zastúpený jeden člen za mestskú časť, na ktorej území sa má umiestniť dielo. Pri komisii pôsobia aj externí experti z radov odbornej verejnosti. **Externí odborníci a odborníčky** vystupujú ako **odborní konzultanti a recenzenti**, ktorí vypracúvajú stanoviská ako podklad pre rozhodovanie komisie. Gestorom komisie, ktorý zvoláva a vedie jej zasadnutia, je Oddelenie kultúry Magistrátu.

Mesto po prerokovaní v Komisii sa záväzne vyjadruje k zámerom umiestnenia umeleckých diel na mestských pozemkoch. V ostatných prípadoch na území hlavného mesta poskytuje Komisia odporúčacie stanovisko. Aktuálnych členov a členky Komisie a externých expertov nájdete na [webe mesta](#).

Do rozhodovania o zámeroch umiestňovania umeleckých diel vo verejnom priestore vstupujú aj odborné útvary Magistrátu z hľadiska rôznych regulácií a zladžovania viacerých zámerov v rovnakej lokalite.

Stanovenie univerzálnej umeleckej kvality nie je možné bez kontextu. **Zásadnú úlohu preto zohráva transparentný a odborne vedený proces**, ktorý hľadá najvhodnejšie riešenie pre konkrétnu tému a miesto. Posudzovanie je založené na kvalifikovanom hodnotení výtvarnej a obsahovej kvality, ktoré vychádza z odborného vzdelania, profesijnej orientácie a skúseností členov komisie.

Činnosť komisie prebieha v dvoch režimoch:

- **v konzultačnom režime a metodickom režime** (pri prvotnom posúdení zámerov a pri zámeroch súťaží návrhov na vznik umeleckých diel do verejného priestoru),
- **v hodnotiacom režime**, čiže v režime odborného posudzovania umiestňovania diel do verejného priestoru. Hodnotiaci režim má presne stanovené hodnotiace kritériá a slúži na posúdenie zámerov už hotových diel.

Komisia zasadá podľa potreby v režime odborného posudzovania, spravidla **päťkrát ročne** v režime metodickom a konzultačnom.

Riadni členovia komisie **posudzujú v rámci hodnotiaceho režimu predložené návrhy bodovým systémom** na základe stanovených kritérií. Podkladmi na posudzovanie sú:

- **Manuál pre diela vo verejnom priestore**
- **expertné posudky externých odborníkov,**
- **stanoviská riadnych členov komisie,**
- **stanovisko príslušnej mestskej časti,**
- **stanoviská odborných útvarov magistrátu.**

Štatút Komisie dostupný na tomto [linku](#).

Realizácia diela formou výtvarno-architektonickej súťaže

Súťaž návrhov je demokratickým, transparentným a odborným nástrojom na rozhodovanie o verejnom priestore. Mesto Bratislava preferuje pri trvalých dielach ich vznik formou verejnej súťaže návrhov. Pri každom zámere nového diela je potrebné individuálne posúdiť, či je zadanie vhodnou príležitosťou pre súťaž. Parametre sa posudzujú prípad od prípadu v rámci konzultačného režimu komisie. Proces sa riadi vždy aktuálnymi zákonmi a Súťažným poriadkom SKA.

Kľúčové podmienky

- Podmienky súťaže je možné nechať posúdiť v procese overenia Slovenskou komorou architektov (SKA).
- Mesto musí byť prizvané na začiatku procesu, aby sa mohlo podieľať na tvorbe súťažných podmienok a nominovať zástupcu do poroty.
- Ak súťaž vyhlasuje priamo mesto alebo iná štátna či samosprávna inštitúcia, proces podlieha pravidlám verejného obstarávania.

Príprava súťaže

Pred vypísaním súťaže môže byť v niektorých prípadoch užitočné vypracovať overovaciu štúdiu (štúdiu realizovateľnosti). Iniciátori bez skúseností s organizáciou súťaží môžu využiť služby Inštitútu Slovenskej komory architektov, ktorý je schopný pripraviť súťaž na kľúč a previesť iniciátora celým procesom. Tieto služby poskytujú aj iné subjekty.

Slovenská komora architektov overuje podmienky súťaží a poskytuje vyhlasovateľom súťaží konzultácie ohľadom súťaží návrhov. Kontakt: sutaze@komarch.sk

Súťažná porota

Zloženie poroty priamo ovplyvňuje kvalitu výsledku. Pokiaľ ide o súťaže, ktorých podmienky overuje SKA, zloženie súťažnej poroty sa riadi Súťažným poriadkom SKA. Vo všeobecnosti platia tieto zásady:

- Porota má najmenej troch členov
- Najmenej 2/3 členov poroty disponuje odbornosťou vo vzťahu k predmetu súťaže
- Najmenej 1/2 členov poroty je nezávislá od vyhlasovateľa (investora)
- Pri zámeroch na území hlavného mesta je žiaduce zastúpenie mesta v porote

Poznámka: Komisia pre diela vo verejnom priestore nevystupuje ako súťažná porota, môže však delegovať svojho člena alebo odporučiť zamestnanca mestskej organizácie.

Na vybrané projekty v Bratislave je možné osloviť nezávislých kurátorov a kurátorky. Ich úlohou je garancia obsahovej a umeleckej kvality projektových zámerov. Kurátorská prax presahuje čisto výtvarné alebo architektonické hodnotenie – zahŕňa interpretáciu umelecko-historických, spoločenských a politických súvislostí. Kurátor môže odborne sprostredkovať výber vhodných autorov a autoriek a byť partnerom pre architektov a urbanistov pri tvorbe kvalitných verejných priestorov.

Pre súťaž, ktorej podmienky overuje SKA, platí Súťažný poriadok SKA (v aktuálne platnej verzii: "Počet členov poroty má byť primeraný druhu a rozsahu súťaže. Porota má mať nepárny počet členov, najmenej päť. Viac ako polovica členov poroty musí mať rovnakú alebo porovnateľnú odbornú kvalifikáciu, ak sa taká kvalifikácia vyžaduje od účastníkov. Osoby nezávislé na vyhlasovateľovi musia tvoriť viac ako polovicu členov poroty. Počet náhradníkov má byť úmerný počtu členov, spravidla jeden na troch členov."). Pre iné súťaže odporúčame rámcovo sa držať týchto zásad, ktoré môžu slúžiť ako návod pre realizáciu kvalitnej súťaže.

Postup

1. Výber organizátora súťaže a príprava súťažných podkladov, zadania a podmienok
2. Konzultácia zámeru s mestom a Komisiou – vyjadrenie k podmienkam súťaže (*viac v časti Komisia pre diela vo verejnom priestore*)
3. Uzavretie memoranda o spolupráci medzi mestom a žiadateľom
4. Vyhlásenie súťaže overenej SKA
5. Výber víťazného návrhu odbornou porotou so zastúpením mesta
6. Realizácia a osadenie diela

Odmeňovanie

Účastníci súťaže: každému účastníkovi náleží odmena za účasť. Výška cien a odmien by mala byť vo výške pokrývajúc náklady účastníka v súťaži. Pri stanovení finálnej sumy je potrebné konzultovať ju so SKA. Odmena za účasť sa nepovažuje za autorskú odmenu – jej výška je predmetom samostatného rokovania a stanovuje sa v zmluve o dielo.

Náklady organizácie a výkonu členov poroty: odmena sa stanovuje vo forme paušálnej sadzby za hodinu výkonu funkcie porotcu a je predmetom dohody. Rovnako je potrebné počítať s nákladmi na prípravu súťaže v rozsahu 50-100 hodín.

Príklad súťaže: [Pamätník obetiam covid-19](#)

Kritériá a princípy pre posudzovanie kvality umenia vo verejnom priestore:

Nasledovné kritériá uplatňuje Komisia pre diela vo verejnom priestore pri hodnotení v tzv. hodnotiacom režime. Zároveň sú aj všeobecnými princípmi, ako posudzovať kvalitu diela.

- **Význam diela z hľadiska jeho relevancie pre umiestnenie v meste:**
Hodnotí sa spoločenský a kultúrny význam témy diela, ako aj opodstatnenosť jeho umiestnenia vo verejnom priestore hlavného mesta. Uplatňuje sa princíp spoločenského významu, etický princíp a princíp inkluzívnosti, ktoré zohľadňujú rozmanité kultúrne, sociálne, rodové a generačné kontexty. Posudzuje sa aj relevantnosť témy vo vzťahu k súčasnej kultúrnej identite mesta.
- **Vhodnosť umiestnenia diela v danej lokalite alebo jeho premiestnenia do danej lokality:**
Zohľadňuje sa mierka diela, jeho kompozícia a orientácia v priestore, ako aj technické riešenie vrátane napojenia na inžinierske siete (napr. osvetlenie, voda). Dôležité je rešpektovanie špecifických vlastností terénu a prírodného prostredia, ktoré sa môžu v čase meniť, a tiež prístupnosť diela pre verejnosť. Zohľadňujú sa aj prevádzkové väzby lokality, jej súčasné využitie a predpokladaný budúci vývoj.
- **Väzba diela na konkrétnu lokalitu:**
Posudzuje sa vzťah diela k prostrediu, architektúre a urbanistickým, historickým, sociálnym a environmentálnym aspektom miesta. Miesto sa chápe ako komplexný celok, ktorého je umelecké dielo súčasťou. Z tohto dôvodu je spolupráca s architektom alebo urbanistom už vo fáze návrhu kľúčová. Dôležitým faktorom sú primerané odstupy medzi jednotlivými dielami vo vybranom verejnom priestore tak, aby si vzájomne vizuálne a obsahovo nekonkurovali.
- **Umelecká kvalita diela:**
Hodnotí sa autorská integrita a odbornosť autora alebo autorky, komplexnosť a vnútorná konzistentnosť diela, ako aj profesionálne technické, výtvarné a remeselné spracovanie. Dôraz sa kladie na detail, súčasný výraz a ideálne nadčasový charakter diela.
- **Udržateľnosť, vlastníctvo a správa umeleckého diela:**
Posudzuje sa fyzická odolnosť a trvácnosť diela, vyplývajúca z vhodne zvolených materiálov a technológií, a to aj s ohľadom na environmentálnu udržateľnosť. Zohľadňuje sa odolnosť voči vandalizmu a krádeži, ako aj stabilita konštrukčného riešenia a kotvenia. Súčasťou hodnotenia je aj jasne definované vlastníctvo a zodpovednosť za správu diela.
- **Realizovateľnosť a ekonomická primeranosť:**
Uplatňuje sa princíp hodnoty za peniaze, hodnotí sa primeranosť investičných, prevádzkových a údržbových nákladov, vrátane predpokladaných nákladov na opravy počas životnosti diela.

- **Popis a informovanie o diele:**

Súčasťou kvalitného diela je aj zrozumiteľná, prístupná a inkluzívna textová interpretácia, ktorá sprístupňuje jeho význam širokej verejnosti bez zjednodušovania alebo skreslenia.

⑥ Ako postupovať pri umiestnení diela vo verejnom priestore?

Tento návod slúži na vyjasnenie postupu pre externých žiadateľov, inštitúcie aj občanov, s cieľom zabezpečiť vysokú umeleckú kvalitu a odbornú správu diel, ktoré dotvárajú verejný priestor Bratislavy.

Praktické kroky obstarávania umeleckého diela

Každý investor – či už mesto alebo súkromný developer – vstupuje do procesu ako iniciátor, ktorý definuje základný cieľ: vytvoriť kvalitný, funkčný a esteticky hodnotný priestor. Celý proces možno vnímať ako sériu kontrolných krokov, ktoré vedú od zámeru až po realizáciu.

Pred začatím: základné východiská

Pred spustením procesu je potrebné zistiť, komu patrí pozemok, kde chcete dielo umiestniť – od toho závisí celý ďalší postup. Vlastníctvo sa dá overiť cez kataster nehnuteľností zbgis.skgeodesy.sk alebo mapu majetku mesta na data.bratislava.sk. V prípade nejasností sa obráťte na kultura@bratislava.sk.

Pred spustením procesu je ďalej vhodné ujasniť si:

- **Zámer diela** – čo má dielo priniesť danému miestu a jeho používateľom, aká je jeho funkcia a symbolická hodnota, a kde presne bude umiestnené.
- **Rozpočet a limity projektu** – realistický finančný rámec pokrývajúci nielen realizáciu, ale aj budúcu údržbu a správu diela.
- **Charakter verejného priestoru** – kto priestor používa, aká je jeho história, identita a urbanistický a prevádzkový kontext.
- **Právny a procesný rámec** – aké povolenia a stanoviská bude zámer vyžadovať, či ide o pamiatkovo chránené územie a aký typ obstarávania sa uplatní.
- **Sloboda umeleckej tvorby** – zadanie má byť jasné a konkrétne, no zároveň musí ponechávať dostatočný priestor pre tvorivosť autora.

Aké diela možno obstarávať

- sochy a reliéfy
- umelecký mobiliár
- vodné prvky a fontány
- svetelné a zvukové inštalácie
- súčasné a dematerializované formy umenia

Kľúčové princípy

- **Kvalita je dôležitejšia než cena** – pri výbere umeleckého diela nesmie byť rozhodujúcim kritériom najnižšia cena, ale umelecká a spoločenská hodnota výsledku. (*Viac v časti Kritériá a princípy pre posudzovanie kvality*)
- **Odborná porota je základom dobrého výsledku** – zloženie poroty priamo ovplyvňuje kvalitu rozhodnutia. Nadpolovičná väčšina členov musia byť odborníci z relevantných oblastí, ktorí dokážu posúdiť návrhy nielen esteticky, ale aj z hľadiska kontextu a realizovateľnosti.
- **Férové podmienky pre účastníkov zvyšujú kvalitu návrhov** – jasné zadanie, primerané odmeny a transparentný proces motivujú autorov k serióznej a kvalitnej práci.
- **Rešpektovanie umeleckej slobody je nevyhnutné** – zadanie má definovať rámec a ciele, nie diktovať výsledok. Priestor pre tvorivosť je predpokladom vzniku hodnotného diela.

Postup

1. Príprava zadania Investor si prizve odborníka – organizátora súťaže, kurátora alebo architekta – ktorý pomáha pripraviť zadanie a nastavuje pravidlá súťaže. Kvalitne pripravené zadanie je jasné, no zároveň ponecháva priestor pre tvorivosť.

2. Zostavenie poroty Nadpolovičná väčšina členov poroty by mali byť odborníci z relevantných oblastí (architektúra, výtvarné umenie, dizajn). . Investor môže mať v porote svojho zástupcu. (*Viac v časti Súťažná porota*)

3. Súťaž návrhov Autori – umelci alebo interdisciplinárne tímy – predkladajú súťažné návrhy v lehote na to určenej na základe zadania. Férové podmienky a odmeny za účasť motivujú k vysokej kvalite.

4. Hodnotenie a výber víťaza Porota posúdi návrhy z hľadiska estetiky, kontextu, funkčnosti a realizovateľnosti a odporučí víťazný návrh ako podklad pre rozhodnutie investora.

5. Zmluva a realizácia Investor uzatvára zmluvu s vybraným autorom, ktorý návrh dopracuje do realizačnej podoby a zabezpečí jeho realizáciu vrátane finálneho osadenia v priestore.

6. Odborný dohľad Počas realizácie je nevyhnutný odborný dohľad, ktorý zabezpečuje súlad výsledného diela s pôvodným návrhom a kvalitatívnymi požiadavkami.

7. Zabezpečenie starostlivosti Hotové dielo sa odovzdáva správcovi, ktorý zabezpečuje jeho údržbu.

Najčastejšie chyby

- príliš neurčité alebo naopak príliš rigidné zadanie - zadanie má byť jasné, ale neobmedzujúce
- nedostatok času pre priebeh súťaže a následnú realizáciu
- výber podľa ceny namiesto kvality
- slabá alebo neodborná porota
- neprimerané alebo žiadne odmeny
- nerešpektovanie kontextu priestoru
- absencia odborného vedenia
- treba myslieť na údržbu a životnosť diela

Odborná pomoc pri realizácii

Realizácia umeleckého diela vo verejnom priestore je spoločensky zodpovedný projekt, ktorý si vyžaduje koordináciu viacerých aktérov. Nasledujúce roly nie sú povinné, no ich zapojenie výrazne zvyšuje kvalitu výsledku. Neváhajte sa obrátiť o radu na Oddelenie kultúry magistrátu alebo osloviť priamo spôsobilú osobu projektového manažéra.

Rola projektového manažéra

Realizáciu trvalého umeleckého diela vo verejnom priestore treba vnímať ako spoločensky zodpovedný projekt. Takýto projekt má svoje formálne náležitosti, jasne definovaný cieľ a vyžaduje koordináciu viacerých aktérov, ktorí sa do procesu zapájajú v rôznych fázach.

Pri rozsiahlych investíciách iniciovaných mestom je preto nevyhnutné, aby už na začiatku projektu bol určený manažér/manažérka (môže to byť napríklad konkrétna inštitúcia alebo

poverený orgán). Ten preberá zodpovednosť za dosiahnutie kvalitnej realizácie umeleckého diela. **Ak nie je táto zodpovednosť jasne stanovená, hrozí, že sa projekt v priebehu realizácie odkloní od pôvodného konceptu alebo sa dokonca nedokončí.**

Projektový manažér by mal byť prítomný od začiatku až po ukončenie realizácie – od formulovania zámeru až po jeho naplnenie. Zodpovedá za zachovanie celistvosti projektu a pôvodnej idey zámeru a zároveň zabezpečuje efektívnu komunikáciu medzi všetkými zúčastnenými, aby sa predišlo rozptýleniu kompetencií a nejasnostiam.

Rola kurátora/kurátorky

Na vybrané projekty v Bratislave je možné osloviť nezávislých kurátorov a kurátorky. Ich úlohou je garancia obsahovej a umeleckej kvality projektových zámerov. Kurátorská prax presahuje čisto výtvarné alebo architektonické hodnotenie – zahŕňa interpretáciu umelecko-historických, spoločenských a politických súvislostí.

Kurátor môže:

- odborne sprostredkovať výber vhodných autorov a autoriek
- byť partnerom pre architektov a urbanistov pri tvorbe kvalitných verejných priestorov

Rola Slovenskej komory architektov (SKA)

SKA overuje na základe žiadosti súťažné podmienky súťaží. Takéto overenie dáva súťaži punc kvality a férovosti. SKA poskytuje poradenstvo v oblasti prípravy súťaží návrhov.

V prípade, že sa jedná o výtvarné dielo, ktorého rozsah, umiestnenie alebo charakter si z povahy vyžaduje architektonické / urbanistické / krajinárske začlenenie do priestoru pri zohľadnení špecifických funkčných a prevádzkových nárokov za prítomnosti architekta v riešiteľskom tíme, je nevyhnutné overenie výtvarno-architektonickej súťaže zo strany SKA.

Postup obstarávania podľa typu investora

Proces obstarávania sa líši podľa typu investora a rozsahu projektu, základné princípy však zostávajú rovnaké: dôraz na kvalitu, odborné posúdenie a rešpektovanie kontextu miesta.

Nový stavebný zákon (č. 25/2025) zavádza pre štát a samosprávy povinnosť umiestňovať umelecké diela do vybraných stavieb. Za splnenie tejto povinnosti zodpovedá stavebník, pričom do procesu vstupuje aj príslušný stavebný úrad. Hlavné mesto môže v procese poskytovať konzultácie. Iniciátorom vzniku umeleckého diela vo verejnom priestore však

môže byť aj súkromný subjekt alebo občianska iniciatíva.

Súkromný investor (developer)

Súkromný investor má flexibilnejší postup. Odporúča sa využiť formu **vyzvanej súťaže** (*viac v časti Realizácia diela formou výtvarno-architektonickej súťaže*), ktorá umožňuje osloviť obmedzený počet kvalifikovaných autorov a dosiahnuť vysokú kvalitu návrhov.

Pri menších projektoch je odporúčaný ako najpraktickejší spôsob pre hľadanie podoby malých umeleckých foriem vo verejnom priestore (do cca 100 000 €) **verejná súťaž** podľa Občianskeho zákonníka (§ 847 – 849):

- nie je viazaná zákonom o verejnom obstarávaní
- umožňuje flexibilné nastavenie podmienok
- podporuje transparentný a férový výber
- umožňuje osloviť priamo vybraných umelcov (minimálne traja)

Odporúčaný postup:

- výber odborného konzultanta alebo organizátora súťaže
- príprava zadania
- oslovenie 3 – 5 autorov
- hodnotenie návrhov odbornou porotou/komisiou
- výber autora a realizácia diela

Cieľom je vytvoriť umelecké dielo ako integrálnu súčasť architektúry a identity projektu.

Aj keď dielo vzniká na občiansky podnet, ale má ísť o dielo vo verejnom priestranstve na mestskom pozemku, je potrebné, aby návrh prešiel riadnym procesom a schválila ho Komisia.

Verejný investor (mesto, obec, štátna inštitúcia)

Pri verejných investíciách sa odporúča postupovať formou **súťaže návrhov podľa zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní** (najmä §119 – 125, ďalej §117 – zjednodušený postup, alebo §74 – súťažný dialóg; upravené aj vyhláškou ÚVO č. 157/2016).

Tento postup zabezpečuje transparentnosť, otvorenosť a odbornú kontrolu procesu a zároveň umožňuje naplniť požiadavky stavebného zákona.

Odporúča sa konzultácia so Slovenskou komorou architektov alebo Oddelením kultúry Magistrátu hlavného mesta SR Bratislavy.

Proces zahŕňa:

- prípravu zadania a súťažných podmienok
- vyhlásenie súťaže (spravidla otvorenej)

- hodnotenie návrhov odbornou porotou
- výber víťazného návrhu
- uzatvorenie zmluvy s autorom o návrhu a dodaní diela a sume až do 500-tisíc eur a realizácii diela.

Povinnosť verejných investorov podľa stavebného zákona

Zákon č. 25/2025 (§30) zavádza osobitnú povinnosť pre investorov, ktorí sú orgánmi verejnej moci:

Pri novej stavbe financovanej z verejných prostriedkov, určenej na užívanie verejnosťou, je stavebník povinný vyčleniť časť investičných prostriedkov na obstaranie a umiestnenie umeleckého diela:

- minimálne **0,5 % z predpokladanej hodnoty stavby**
- maximálne **500 000 € na jednu stavbu**

Povinnosť sa uplatňuje najmä pri stavbách s investíciou nad 500 000 € a využíva sa najmä pri nových objektoch, no je vhodné ju aplikovať aj pri obnovách existujúcich stavieb — najmä v oblasti vzdelávania, kultúry, zdravotnej a sociálnej starostlivosti alebo verejného priestoru. Povinnosť umiestnenia diela sa uplatňuje pri všetkých stavbách s investíciou nad 1 000 000€.

Povinnosť sa nevzťahuje na stavby pre bezpečnosť štátu, stavby pre obranu štátu a na stavby Zboru väzenskej a justičnej stráže.

Komunitné a občianske iniciatívy

Pri komunitných projektoch (napr. pamätné tabule alebo menšie umelecké intervencie) je proces menej formálny, ale vyžaduje riešenie základných podmienok:

- overenie vlastníckych vzťahov
- získanie súhlasu vlastníka (mesto, obec, spoločenstvo vlastníkov)

V prípade verejného priestoru je potrebné konzultovať zámer s mestom, ktoré môže:

- posúdiť vhodnosť umiestnenia
- odporučiť lokalitu
- udeliť súhlas s osadením diela na svojom pozemku

Aj pri tomto type projektov sa odporúča zabezpečiť odborné posúdenie návrhu porotou.

Proces umiestňovania podľa typu umeleckého diela

Postup umiestnenia nového trvalého umeleckého diela

Pred podaním žiadosti je potrebné zistiť, komu patrí pozemok, kde chcete dielo umiestniť. Vlastníctvo sa dá overiť cez kataster nehnuteľností zbgis.skgeodesy.sk alebo mapu majetku mesta na data.bratislava.sk. Nie všetky informácie sú však v týchto zdrojoch dostupné – napríklad to, či je o pozemok súdny spor alebo či je rezervovaný pre iný zámer, sa preveruje vždy individuálne. V prípade nejasností sa obráťte na kultura@bratislava.sk.

Dôležité: Väčšina diel (sochy, pamätníky, fontány) je podľa zákona považovaná za stavby, čo si vyžaduje ohlásenie stavebnému úradu. Dielo musí byť staticky posúdené, bezpečné a odolné voči vandalizmu.

Schéma postupu

1. Príprava a podanie žiadosti

Žiadateľ predkladá písomnú žiadosť formou oficiálneho listu elektronicky do schránky mesta alebo fyzicky poštou či do podateľne: *Oddelenie kultúry Magistrátu hl. m. SR Bratislavy, Primaciálne nám. 1, 814 99 Bratislava*

Prílohy:

- a) Ideový zámer so zdôvodnením
- b) Forma realizácie – súťaž návrhov alebo priame zadanie (s uvedením autora)
- c) Návrh lokality so zdôvodnením a mapovým podkladom
- d) Fotopríloha lokality alebo objektu
- e) Finančné krytie, návrh vlastníckych vzťahov, údržby a správy diela
- f) Vizualizácia zámeru (predkladaná v prípade, že má žiadateľ konkretizovanú predstavu)

V žiadosti musí byť uvedené, či ide o zámer **trvalého alebo dočasného** umiestnenia diela.

2. Posúdenie úplnosti žiadosti

Žiadosťou sa zaoberá Oddelenie kultúry Magistrátu, ktoré overuje, či je úplná a relevantná – teda či je mesto správnym adresátom a či skutočne vlastní predmetný

pozemok alebo stavbu. Ak žiadosť nie je úplná alebo správna, oddelenie kultúry o tom informuje žiadateľa. Ak je v poriadku, postup pokračuje ďalším krokom.

3. Získanie stanovísk odborných útvarov

Oddelenie kultúry vyžiada stanoviská príslušných odborných útvarov Magistrátu podľa povahy konkrétneho zámeru. Môže ísť o:

- majetkovo-právnu informáciu
- územno-plánovaciu informáciu
- stanovisko správcu cesty alebo zelene
- stanovisko Kancelárie primátora a dotknutej mestskej časti
- stanovisko samotného Oddelenia kultúry (*v prípade, ak má dielo po osadení prejsť do vlastníctva hlavného mesta*)

4. Rokovanie Komisie v konzultačnom režime

Oddelenie kultúry predkladá žiadosť spolu so získanými stanoviskami na rokovanie Komisie pre diela vo verejnom priestore v konzultačnom režime.

5. Ďalší postup podľa spôsobu vzniku diela

Ak má dielo vzísť zo súťaže návrhov: Komisia sa vyjadruje k súťažným podmienkam a mesto nominuje svojho zástupcu do súťažnej poroty. Odporúča sa uzavrieť memorandum o spolupráci medzi mestom a žiadateľom.

Ak ide o umiestnenie konkrétneho hotového diela: Komisia posudzuje zámer v hodnotiacom režime za účasti externých expertov. Ak zámer schváli, mesto vydá súhlasné stanovisko.

6. Realizácia a osadenie diela

Po schválení zámeru nasleduje realizácia v súlade s podmienkami stanovenými mestom a príslušnými orgánmi (stavebný úrad, KPÚ a pod.).

Postup umiestnenia hotového umeleckého diela

Pred podaním žiadosti je potrebné zistiť, komu patrí pozemok, kde chcete dielo umiestniť. Vlastníctvo sa dá overiť cez kataster nehnuteľností zbgis.skgeodesy.sk alebo mapu majetku mesta na data.bratislava.sk. Nie všetky informácie sú však v týchto zdrojoch dostupné – napríklad to, či je o pozemok súdny spor alebo či je rezervovaný pre iný zámer, sa preveruje vždy individuálne. V prípade nejasností sa obráťte na kultura@bratislava.sk.

Ak žiadateľ plánuje umiestniť už existujúce dielo, predkladá žiadosť, v ktorej zaujme stanovisko k hodnotiacim kritériám Komisie pre diela vo verejnom priestore (*viac v časti Kritériá a princípy pre posudzovanie kvality umenia vo verejnom priestore – kapitola 5*). Komisia zámer posúdi v rámci **hodnotiaceho režimu**.

Schéma postupu

1. Podanie úplnej žiadosti na Oddelenie kultúry
2. Posúdenie relevancie a vlastníctva pozemku
3. Získanie stanovísk odborných útvarov (*majetkovo-právne, územno-plánovacie, správca zelene/cesty*)
4. Rokovanie Komisie v hodnotiacom režime (*za účasti externých expertov*)
5. Vydanie súhlasného stanoviska mesta (*v prípade schválenia*)
6. Ohlásenie stavebnému úradu (*ak ide o stavbu*)

Postup umiestnenia zapožičaného alebo darovaného diela

Pred podaním žiadosti je potrebné zistiť, komu patrí pozemok, kde chcete dielo umiestniť. Vlastníctvo sa dá overiť cez kataster nehnuteľností zbgis.skgeodesy.sk alebo mapu majetku mesta na data.bratislava.sk. Nie všetky informácie sú však v týchto zdrojoch dostupné – napríklad to, či je o pozemok súdny spor alebo či je rezervovaný pre iný zámer, sa preveruje vždy individuálne. V prípade nejasností sa obráťte na kultura@bratislava.sk.

Kľúčovým rozdielom oproti trvalému umiestneniu je **zmluvné ošetrovanie vzťahov** medzi vlastníkom diela a vlastníkom pozemku (mesto alebo mestská časť). Zmluva musí jasne definovať zodpovednosť za údržbu, poistenie a podmienky vrátenia diela.

Schéma postupu

1. Podanie žiadosti na Oddelenie kultúry so špecifikáciou doby zapožičania
2. Posúdenie Komisiou pre diela vo verejnom priestore v hodnotiacom režime
3. Uzatvorenie zmluvy o výpožičke alebo dare, ktorá definuje zodpovednosť za údržbu, poistenie a podmienky vrátenia diela

Postup umiestnenia dočasného umeleckého diela

Pred podaním žiadosti je potrebné zistiť, komu patrí pozemok, kde chcete dielo umiestniť. Vlastníctvo sa dá overiť cez kataster nehnuteľností zbgis.skgeodesy.sk alebo mapu majetku mesta na data.bratislava.sk. Nie všetky informácie sú však v týchto zdrojoch dostupné – napríklad to, či je o pozemok súdny spor alebo či je rezervovaný pre iný zámer, sa preveruje vždy individuálne. V prípade nejasností sa obráťte na kultura@bratislava.sk.

Začiatok procesu je identický s trvalými dielami – žiadosť sa podáva na Oddelenie kultúry a zámer posudzuje Komisia pre diela vo verejnom priestore. Kritériá kvality sú rovnaké (bezpečnosť, zákonnosť, estetický prínos), s prihliadnutím na dočasnosť a reverzibilitu zásahu. Po schválení Komisiou proces preberá **Sekcia správy nehnuteľností**.

Miestne poplatky na zabratie verejného priestoru:

- **Trvanie 1 až 364 dní:** Žiada sa o **zaujatie verejného priestranstva**, za ktoré sa platí miestna daň.
- **Trvanie 365 dní a viac:** Považuje sa za nájom a vyžaduje si **nájomnú zmluvu** (komerčnú alebo symbolickú).

Schéma povoľovania (podľa toho, kde sa dočasné dielo nachádza):

1. Podanie žiadosti a získanie súhlasného stanoviska Komisie
2. Vybavenie povolenia na zaujatie verejného priestranstva (*do roka*) alebo nájomnej zmluvy (*nad rok*)
3. Prípadné stanovisko správcu cesty alebo zelene podľa lokality

Postup pri spracovaní podnetu na umiestnenie pamätnej tabule

Pamätné tabule na fasádach nie sú stavbami, a preto nevyžadujú ohlásenie stavebnému úradu. Výnimkou sú pamiatkovo chránené objekty a územia (zóny a rezervácie), kde je nevyhnutné stanovisko **Krajského pamiatkového úradu**.

Kritériá kvality

- **Profesionalita:** návrh musí pripraviť grafický dizajnér alebo umelec; pri textových tabuliach odborník na typografiu
- **Jazyk:** striktné dodržiavanie zákona o štátnom jazyku – slovenčina na prvom mieste
- **Umiestnenie na súkromných objektoch:** postup je odporúčaný, mesto ponúka konzultačné kapacity na dosiahnutie kvality

Konkrétne príklady sa nachádzajú [v časti Manuálu podoby umenia](#).

Schéma povoľovania (podľa toho, kde sa pamätná tabuľa nachádza):

1. Overenie vlastníctva budovy (*kataster nehnuteľností*: zbgis.skgeodesy.sk alebo *mapa majetku mesta*: data.bratislava.sk)
2. Získanie súhlasu vlastníka objektu
3. V prípade pamiatky alebo pamiatkového územia: žiadosť o stanovisko Krajského pamiatkového úradu
4. Podanie žiadosti na Oddelenie kultúry mesta (*pri mestských budovách povinné, inak odporúčané*)
5. Vydanie stanoviska a následná realizácia

V prípade nejasností sa obráťte na kultura@bratislava.sk.

Obsahové limity umeleckých diel a jazykové pravidlá

- **Právny súlad:** Obsahová stránka a symbolika umeleckých diel vo verejnom priestore nesmie byť v rozpore so zákonmi Slovenskej republiky, nesmie niesť symboliku totalitných režimov, nesmie vzbudzovať k neznášanlivosti a diskriminácii.
- **Jazykové pravidlá:** V zmysle § 5 zákona č. 270/1995 o štátnom jazyku: Nápis na pamätníkoch, pomníkoch a pamätných tabuliach sa uvádzajú v štátnom jazyku. Ak obsahujú text v iných jazykoch, inojazyčné texty nasledujú až po texte v štátnom jazyku a musia byť obsahovo totožné s textom v štátnom jazyku.

Inojazyčný text sa uvádza rovnakým alebo menším písmom ako text v štátnom jazyku.

Stavebník môže požiadať ministerstvo kultúry o záväzné stanovisko z hľadiska súladu nápisu na pamätníku, pomníku a pamätnej tabuli s týmto zákonom. Toto ustanovenie sa nevzťahuje na historické nápisy na pamätníkoch, pomníkoch a pamätných tabuliach, ktoré podliehajú ochrane podľa osobitného predpisu.

Na pamätníkoch, pomníkoch a pamätných tabuliach s textom nápisu v jazyku národnostnej menšiny a v štátnom jazyku v obciach, kde sa v úradnom styku používa jazyk tejto národnostnej menšiny podľa osobitného predpisu, sa poradie textov neurčuje.

- **Časový odstup:** Pri memoriálnych dielach (osobnostiach) by malo uplynúť aspoň **5 rokov od úmrtia**. Dobrý príklad súťaže návrhov – [pamätník obetiam Covid-19](#) (je možné sa ním inšpirovať)
- **Unikátnosť:** Jedna osobnosť by mala mať v meste spravidla len jedno reprezentatívne dielo

Ďalšie podmienky realizácie

Mesto **nie je jediným regulátorom umiestňovania diel** na svojom území. Súhlas mesta so zámerom neznamená, že dielo je možné okamžite realizovať. Pred začatím realizácie je potrebné zvážiť viaceré externé povinnosti a súhlasy:

- **Stavebný úrad** – väčšina diel je považovaná za **stavbu**, a preto je potrebné každé umiestnenie nahlásiť príslušnému stavebnému úradu.
- **Krajský pamiatkový úrad (KPÚ)** – Bratislava má množstvo **pamiatkovo chránených budov, rezervácií a zón** (viď Zoznam pamiatkovo chránených budov, mapa na strane 13 [Mapa pamiatok](#)), ako aj rozsiahle **národné kultúrne pamiatky** (napr. NKP Horský park, NKP Medická záhrada, NKP Sad Janka Kráľa vrátane predpolia až po breh Dunaja a oba mosty). V týchto prípadoch je potrebné požiadať KPÚ o **súhlasné stanovisko**.
- **Správca cesty** – správcom **miestnej cesty** môže byť mesto alebo mestská časť. Cesta zahŕňa nielen vozovku, ale aj krajnice. Ak sa dielo nachádza na mestskom pozemku, ktorý však spravuje mestská časť, je rozhodujúce **prvoradé riešenie s príslušným správcom cesty**.
- **Protipovodňová ochrana a záplavové územia** – neodporúča sa umiestňovať diela do záplavového územia ([Mapa záplavového územia](#)) a každé umiestnenie v jeho blízkosti do 23 m od hranice územia vyžaduje **súhlas štátnych orgánov vodnej správy**.
- **Orgány územného plánovania (mesto a mestská časť)** – väčšie diela môžu byť v rozpore s **územným plánom**. Napríklad pri pamätnej tabuli nie je súlad s plánom kritický, ale pri pamätníku na otvorenom priestranstve je dobré overiť súlad s územnoplánovacími informáciami cez odborné útvary magistrátu ([Útvary hlavného architekta](#)).
- **Správca zelene** – ak dielo zasahuje do zelene, je potrebná komunikácia s jej správcom podľa konkrétnej lokality.

Na čo ešte myslieť:

- **Finančné krytie zámeru** – dielo musí mať zabezpečené financovanie celej realizácie.
- **Vlastníctvo a správa** – treba jasne určiť, kto bude dielo vlastníť, spravovať a zabezpečovať údržbu a opravy. Ak vlastník diela nie je vlastníkom pozemku alebo fasády, vzťah je nutné ošetriť zmluvne.
- **Bezpečnosť a technické parametre** – dielo musí byť stabilné, odolné voči poveternostným vplyvom aj vandalizmu a musí mať zabezpečenú statiku.

Kedy sa dielo považuje za stavbu

Nie je možné automaticky určiť, či je socha, pamätník alebo fontána hnutelnou vecou, nehnuteľnosťou alebo stavbou. **Právne posúdenie vždy závisí od konkrétneho prípadu** – najmä od toho, či je dielo pevne spojené so zemou, ako bolo technicky osadené, či ho možno demontovať bez poškodenia a aký postup sa zvolil pri jeho vzniku.

Občiansky zákonník síce definuje nehnuteľnosti, no pojem stavby podrobnejšie rozpracúva až stavebný zákon, pričom z neho vyplýva, že nie každé umelecké dielo vo verejnom priestore je automaticky stavbou a nehnuteľnosťou. V praxi neexistuje jednotný výklad a rovnaké dielo môže byť rôznymi aktérmi posúdené odlišne, preto je vždy potrebné individuálne hodnotenie, vrátane preverenia evidencie vlastníka a prípadnej pamiatkovej ochrany.

Od 1.4.2025 platí nová Vyhláška Úradu pre územné plánovanie a výstavbu Slovenskej republiky č. 59/2025 o členení stavieb na tomto [linku, príloha](#).

Podľa nej:

- fontány sú inžinierske vodné stavby – vodohospodárske stavby, kód 2216
- sochy a pamätníky sú inžinierske stavby vybavenosti – stavby pre kultúru, kód 2520

Príklad pomníka, ktorý je stavbou (je postavený stavebnými prácami a je pevne spojený so zemou):

Pomník Imricha Karvaša Štefan Papčo / 2024 – 2025

Pomník sa nachádza pre budovou Národnej banky Slovenska. Štefan Papčo vytvoril päťmetrovú sochu zo sivej žuly, s povrchom štiepaným do zložitej siete zárezov, priehlbín a zalomení, ktoré akoby zväzovali dôstojnú monumentálnu postavu a evokovali komplikované osudy nielen samotného Karvaša, ale aj ďalších jeho spolupútnikov. Jeho tvár je dobre rozpoznateľná, ale celkové vyznenie sochy je univerzálne a humanistické. Socha je osadená v dlažbe na kamennom podstavci, ktorého povrch je zvrásnený rovnobežnými vrypami a v prednej časti je veľkými písmenami vyhlbené meno IMRICH KARVAŠ. Zdroj: umeniemesta.sk

Pamätník novembra 1989 Emanuel Zatlukaj, Branislav Lackovič, Jakub Trajter / 2025

Pamätník je umiestnený na Námestí slobody, jednom z centrálnych priestorov novembrových zhromaždení v roku 1989. Dielo svojím vyhotovením pripomína silu mierumilovného davu, ktorý sa vzoprel politickému nátlaku a bez použitia násilia si dokázal vynútiť požadované zmeny systému. Protestujúci dav symbolizujú bronzové odtlačky stôp umiestnené na vrchnej časti betónového monobloku vystupujúceho do priestoru. Jeho čelnú stranu dopĺňa nápis „1989“ v bronzovej a na ploche chodníka pred monoblokom štokovaný a pigmentovaný nápis „NOVEMBER“. Zdroj: bratislava.sk

Príklad pomníka, ktorý nie je stavbou (nebol postavený stavebnými prácami, nie je pevne spojený so zemou a jeho osadenie nevyžadovalo úpravu podkladu):

<p>Pomník Gisi Fleischmann Szabolcs KissPál / 2015</p> <p>Maďarský výtvarník Szabolcs KissPál dopravil na Námestie slobody desať kameňov z odstreleného monumentálneho súsošia Klementa Gottwalda, ktoré tu kedysi stálo. Pomník Gisi Fleischmann vznikol z jedného z týchto fragmentov. Umelec fragmenty rozmiestnil na ploche námestia a do deviatich vytesal mená osobností súvisiacich s minulosťou a súčasnosťou Slovenska. Desiaty kameň však ostal bez nápisu, pričom hocikto mohol navrhnuť meno osobnosti, ktorá by si pomník zaslúžila. Najviac hlasov práve získala práve Gizela Fleischmann. Tvarovo ide o nepravidelne osekaný kamenný blok s dvoma zarovnanými zvislými plochami, pričom na väčšej ploche sa nachádza vysekaný stručný kapitálový nápis: Gisi Fleischmann. Zdroj: umeniemesta.sk</p>	<p>The Gut (Črevo) Anetta Mona Chişa, Lucia Tkáčová / 2020</p> <p>Autorky vytvorili dielo ako reakciu na 7-metrovú bronzovú hlavu Karla Marxa v meste Chemnitz. Stvárnili zvyčajne neviditeľnú a nepriznanú časť tela – hrubé črevo – čím do pomníkovej ikonografie vniesli telesnosť, ktorá narúša tradíciu oddeľovania hlavy od tela a racionality od fyzickej skúsenosti. Dnes sa dielo nachádza v areáli bratislavskej ZOO – na mieste určenom pre pozorovanie a zachovanie rozličných ohrozených živočíšnych druhov. U návštevníctva môže podporiť empatiu voči bytostiam, ktoré nutne nežijú len vedľa nás, ale i priamo v nás, pričom sú s nami previazané v symbiotickom vzťahu. Na podporu tohto vnímania socha svojím haptickým povrchom nabáda k somatickému prežívaniu v horizontálnom, nehierarchickom priestore, ktorý je možné preliezať, hrať sa v ňom alebo na ňom odpočívať. Zdroj: umeniemesta.sk</p>
--	--

Diela umiestnené na fasádach samé o sebe nie sú stavbami.

<p>Kamenná mozaika Karol Drexler, Juraj Bárta / 1966 – 1969</p> <p>Dielo, ktoré sa nachádza v internátnom areáli na Mokrohájskej ulici, v abstrahovanej podobe zobrazuje dobové témy budovania fabrik, socialistického poľnohospodárstva a podobne. Na pozadí sú znázornené hranaté tvary budov, konštrukcií, stavebných žeriavov a iné budovateľské motívy. S lineárnym pozadím kontrastuje ústredný kruh so znázornením mätko zaoblených motívov obilného klasu, vtákov či kvapiek. Napriek sprofanovaným dobovým témam patrí táto mozaika medzi kvalitné príklady svojho druhu. Zdroj: umeniemesta.sk</p>	<p>Kvet Erna Masarovičová / 1973 – 1977</p> <p>Kinetický železný Kvet na fasáde školského internátu je výnimočný svojím technickým riešením - vytvorili ho bez zvyškov či odrezkov. Realizovaním len štyroch rezov do železného uzáveru sa maximálne využil materiál aj pracovný čas. Dielo tak reprezentuje unikátne spojenie vynachádzavosti, umeleckej obrazotvornosti aj technického, strojárskeho myslenia. Kvet sa otáča pomocou ľudskej sily. Zdroj: umeniemesta.sk</p>
--	--

<p>Pamätná tabuľa Štefana Králik Peter Gáspár / 1989</p> <p>Pamätná tabuľa venovaná dramatikovi Štefanovi Králikovi je osadená na fasáde objektu Strakova č. 1, v ktorom býval.</p> <p>https://umeniemesta.sk/diela/recdZyF5RuZQISCuo</p>	

7 Správa, obnova a zmeny existujúcich umeleckých diel

Systematická správa, dôkladná evidencia, pravidelná údržba a odborná obnova sú kľúčom k zachovaniu umeleckej hodnoty a integrity diel vo verejnom priestore. Každý krok – od monitoringu, dokumentácie, údržby, reštaurovania až po premiestnenie či odstránenie – musí byť realizovaný odborne a v súlade s legislatívou.

Evidencia a dokumentácia diel

Pre správu umeleckých diel vo verejnom priestore je **kľúčová dôkladná evidencia**, ktorá umožňuje plánovať údržbu, obnovu a spoluprácu s odborníkmi a úradmi.

V úvode je však dôležité pripomenúť, že **nie všetky umelecké diela, pamätné tabule či fontány, ktoré sa nachádzajú na území mesta, sú majetkom hlavného mesta, a teda nezodpovedá ani za ich stav**. Špecifikom Bratislavy je, že má početné mestské časti a významné množstvo štátnych inštitúcií, regionálnych úradov, zahraničných veľvyslanectiev či urbanistických štruktúr súkromných developerov, ktorí taktiež vystupujú ako vlastníci k vybraným umeleckým dielam. Hlavné mesto sa teda aktívne stará len o tie umelecké diela, ktoré sú jeho majetkom.

Hlavné mesto od roku 2022 postupne a systematicky vyjasňuje a vytvára majetkovú evidenciu umeleckých diel v jeho vlastníctve, ktoré následne zveruje do správy s cieľom zabezpečiť ich údržbu. **Aktuálne údaje k umeleckým dielam, ktoré sú majetkom hlavného mesta, ako aj informácie o ich správe, sú uvedené vo verejne dostupnej [databáze umeleckých diel v majetku mesta](#).**

Základom správy zverených diel je vypracovanie osobitného pasportu pre každé dielo. Patria sem pamätníky, pomníky, pamätné dosky, sochy, fontány či pitné fontánky. Pasport obsahuje **základné parametre**, ako sú autor alebo autori, dátum vyhotovenia a osadenia, rozmery, materiál a presné umiestnenie.

Okrem toho sa zaznamenávajú **všetky dostupné informácie** o diele, vrátane histórie predchádzajúcich reštaurátorských alebo iných zásahov. Tieto informácie sú **dôležitým podkladom pre neskoršie obnovy** a umožňujú získať **maximálny objem údajov** o umeleckom diele.

Na základe evidencie sa vyhodnocuje aktuálny stav diela a pripravuje sa **osobitný návrh na údržbu alebo obnovu**. Podľa akútnosti a významu diela sa vytvárajú **zoznamy priorít obnov na nadchádzajúce obdobia**.

Fontány a pitné fontánky – špecifický prípad

Škálu umeleckých diel rozširujú vodné prvky. Ich vizuálne časti sú často výtvarne spracované, no prevádzka závisí od technologického vybavenia, ktoré je „neviditeľné“, ale kritické pre funkciu.

Pri správe týchto diel je potrebná okrem reštaurátorskej údržby aj pravidelná špecializovaná kontrola technických súčastí, aby sa zabezpečila dlhodobá funkčnosť aj estetická hodnota.

Správa a údržba diel

Diela vo verejnom priestore sú **vystavené neustálej degradácii**. V exteriéri sú pod kontinuálnym vplyvom **prírodných klimatických podmienok** – vlhnutie, zamŕzanie vody a zasolenie. Okrem toho sú ovplyvnené **znečistením, biologickými vplyvmi** (machy, lišajníky), **nesprávne vysadenou alebo neudržíavanou zeleňou a ľudskými aktivitami**, ako sú neodborné zásahy alebo vandalizmus.

Základom starostlivosti o diela je systém pravidelného monitoringu a údržby, ktorý umožňuje včas zistiť problémy a predísť ich zhoršeniu.

Hlavné zásady starostlivosti:

- **Prioritnou úlohou je zabezpečiť čo najdlhšiu životnosť diela.** Pre jeho uchovanie v dobrom stave je nevyhnutná **pravidelná údržba a vhodná konzervácia**, vrátane naniesenia ochranných vrstiev.
- **V prípadoch poškodenia** je po vyhodnotení stavu odborníkom potrebné **pristúpiť k reštaurovaniu diela**.
- **Cieľom očistenia alebo reštaurovania je nadobudnúť stabilizovaný stav**, ktorý zaručí trvácnosť diela.
- **Obnova má zachovávať historickú autenticitu a prejavy veku**, ako je patina, ktoré predstavujú dôležitú hodnotu diela. Obnova teda nemá dielu prinavrátiť výzor novosti.
- **Pri veľmi zlom stave alebo ak hrozí, že dôjde k úplnému zničeniu**, bude po dôslednom zvážení odborníkov a odsúhlasení príslušných úradov **originál uložený do depozitu a nahradený kópiou**.

Týmto prístupom sa zabezpečuje, že dielo zostáva **stabilné, autentické a bezpečne uchované pre ďalšie generácie**.

Obnova a reštaurovanie diel

Odborné reštaurovanie je **špecializovaný zásah**, ktorý môže vykonávať len **osvedčený reštaurátor** podľa §33 zákona o ochrane pamiatkového fondu (49/2002 Z.z.).

Pred samotným reštaurovaním sa vykonáva **reštaurátorský výskum**, ktorý zahŕňa:

- Vyhodnotenie aktuálneho stavu a materiálov
- Spôsob a rozsah predchádzajúcich zásahov
- Identifikáciu poškodení

Na základe výskumu reštaurátor vypracuje **návrh postupu očistenia alebo obnovy**, vrátane vhodných materiálov, technológií a časového harmonogramu. Tento návrh umožňuje **stanoviť predpokladanú cenu reštaurátorskej obnovy** a následne vypísať **verejné obstarávanie** na dodávateľa prác.

Pri dielach, ktoré sú vyhlásené za národné kultúrne pamiatky alebo pri dielach, ktoré sa nachádzajú v pamiatkových územiach, musí byť **zámer predložený Krajskému pamiatkovému úradu v Bratislave na schválenie**. Krajský pamiatkový úrad Bratislava neskôr vykonáva aj **pamiatkový dohľad** počas realizácie prác.

Pri novších dielach je potrebné **kontaktovať autora alebo dedičov autorských práv**. Celý proces výskumu, schvaľovania a reštaurovania môže trvať **niekoľko mesiacov**. Záverečným krokom je vypracovanie **reštaurátorskej správy**, ktorá dokumentuje stav diela pred obnovou, priebeh prác, použité materiály a finálny stav, a poskytuje podklady a odporúčania pre následnú starostlivosť.

Postup premiestnenia alebo odstránenia diela

Neoddeliteľnou súčasťou výtvarnej a obsahovej kvality umeleckého diela je jeho umiestnenie na verejnom priestranstve. Mnohé umelecké diela boli miesto-špecifické a architektonicky integrované a vznikali ako originálne urbanistické prvky pre konkrétne miesto, pričom spolu so zeleňou, okolitou architektúrou či dokonca pomenovaním jednotlivých verejných priestranstiev tvorili jednotný pohľadový a obsahový celok. Zachovanie umeleckého diela na mieste, pre ktoré bolo vytvorené, je tak mimoriadne dôležitým aspektom prezentácie jeho výtvarných a obsahových kvalít.

V nevyhnutných prípadoch, kedy nie je možné umelecké dielo zachovať na svojom pôvodnom mieste (napr. urbanistické úpravy verejných priestranstiev, rozsiahla zmena okolitej zástavby či ohrozenie samotného diela), je možné umelecké dielo šetrne a odborne odinštalovať a premiestniť ho na nové miesto. Toto mimoriadne opatrenie si však vyžaduje dôsledné posúdenie, pri ktorom musí byť zohľadnená vhodnosť umiestnenia s ohľadom na proporcie, obsah, pôvodný autorský zámer a špecifiká danej lokality. Zároveň platí, že pri premiestňovaní diela, ktoré vzniklo pre verejné priestranstvo, je mimoriadne dôležité toto dielo vo verejnom priestore zachovať, a nie ho prioritne presúvať do depozitára či interiérových priestorov, kde by nebolo prístupné širokej verejnosti.

Úplné odstránenie umeleckého diela z verejného priestoru a jeho trvalé uloženie v depozitári, je ešte delikátnejšou disciplínou,. Po dôslednej verejnej a odbornej diskusii je možné k nemu pristúpiť len vtedy, keď samotné umelecké dielo svojím obsahom pripomína či oslavuje udalosti či osobnosti, ktoré vystupovali proti hodnotám rovnosti, slobody a demokracie.

K úplnému odstráneniu umelecké diela z verejného priestoru pristúpilo od vzniku samostatnej Slovenskej republiky hlavné mesto len vo veľmi ojedinelých prípadoch, naposledy pri odstránení pomníka Mareka Čulena z hornej časti Námestia slobody. Toto odstránenie reagovalo na početné občianske iniciatívy, podnety od mestskej časti a odborný diskurz, pričom prítomnosť pomníka venovaného osobe priamo zodpovednej za násilnú kolektivizáciu a kriminalizáciu roľníkov vyvolávala dlhodobé napätie u pozostalých obetí perzekúcií a odborných autorít z oblasti histórie a ďalších spoločensko-vedných disciplín. Pomník Mareka Čulena bol mestským majetkom, a preto jeho odstránenie z verejného priestoru bolo pomerne priamočiarym procesom. Na rozdiel od uplynulých období, kedy boli podobné pomníky pri odstraňovaní násilne zničené, bol tento pomník odborne odinštalovaný a umiestnený v depozitári. O odstránení boli zároveň v zmysle autorského zákona informovaní aj dediči autorských práv po autorovi pomníka.

Premiestnenie a odstránenie umelecké diela vo verejnom priestore je teda skutočne mimoriadnych opatrením, a k ich realizácii je možné pristúpiť až po podrobnej a citlivej úvahe.

Premiestnenie alebo odstránenie diela vo verejnom priestore podlieha **viacstupňovému schvaľovaciemu procesu**. V procese rozhodujú:

- **Komisia pre diela vo verejnom priestore**
- Pri NKP alebo dielach v pamiatkovo chránených územiach – **KPÚ BA**
- Pri samostatných objektoch s vlastným základom – **stavebný úrad**

Ak má občan podozrenie, že je dielo nevhodné, alebo je iný dôvod na jeho odstránenie, preverí vo [verejne dostupnej databáze](#), či je dané dielo v majetku hlavného mesta, a následne **môže podať podnet správcovi alebo mestu** (prostredníctvom e-mailu umeleckediela@marianum.sk alebo kultura@bratislava.sk). Správca vyhodnotí podnet a, ak je dôvod na odstránenie, **spustí schvaľovací proces cez Komisiu pre diela vo verejnom priestore, KPÚ BA a príslušný stavebný úrad**. Samotné odstránenie alebo premiestnenie sa realizuje **až po schválení všetkých dotknutých orgánov**.

Podnet na obnovu diela (očistenie, reštaurovanie diela)

V prípade, že je umelecké dielo v majetku hlavného mesta a je uvedené vo [verejne dostupnej databáze](#), Oobčania alebo správca môžu následne podať **podnet na obnovu diela**, ak zistia, že je poškodené, zanedbané, je potrebné ho očistiť, alebo reštaurovať. Podnety umožňujú systematicky riešiť údržbu a zabezpečiť odbornú starostlivosť.

Po obhliadke diela je **stav vyhodnotený odborníkom** a na základe závažnosti poškodenia je navrhnutý **ďalší postup**.

Postupy podľa závažnosti:

- **Jednoduché prípady:** Základné očistenie od lístia a nečistôt, úprava a očistenie bezprostredného okolia, úprava zelene v okolí diela. Tieto úkony môže **vykonať správca diel**.
- **Komplexné alebo odborné prípady:** Vyžadujú spoluprácu so **špecializovanými odborníkmi – reštaurátorom**, ktorý **odborne posudzuje stav diela a realizuje očistenie, obnovu alebo prenos diela**.
- **Technologické súčasti fontán:** Pri údržbe fontán sú prizvaní **špecialisti na danú oblasť**, prípadne ďalší odborníci podľa konkrétnych potrieb.

Podanie podnetu verejnosťou:

- Občania vo [verejne dostupnej databáze](#) preveria, či je dané **dielo v majetku hlavného mesta** a kto umelecké dielo spravuje
- Občania následne môžu podať podnet **prostredníctvom určeného e-mailu alebo tlačív**, napríklad na umeleckediela@marianum.sk alebo kultura@bratislava.sk v závislosti od zverejnených údajoch o správe diel v majetku mesta, a uvedú podrobnosti o diele a jeho stave.
- Každý podnet je následne **vyhodnotený správcom a odborníkmi**, aby bola obnova vykonaná **bezpečne, odborne a s ohľadom na hodnotu diela**.

Týmto procesom sa zabezpečuje, že **každý podnet je riadne spracovaný a obnova realizovaná v súlade s odbornými štandardmi a platnou legislatívou**.

Sponzorstvo obnovy umeleckých diel mesta

Okrem verejných dotácií financovanie údržby a obnovy veľkého počtu umeleckých diel môžu podporiť aj súkromné osoby, spolky, neziskové organizácie a firmy.

Kontakt pre bližšie informácie kultura@bratislava.sk alebo umeleckediela@marianum.sk.

⑧ Kto je kto v téme umeleckých diel vo verejnom priestore

Umenie vo verejnom priestore spravuje viacero aktérov – mestské orgány, štátne inštitúcie aj súkromné subjekty. Každý z nich má jasne vymedzenú rolu. Tento prehľad vysvetľuje, kto za čo zodpovedá, ako jednotliví aktéri spolupracujú a ako manuál pomáha zabezpečiť kvalitu, údržbu a ochranu diel.

Mesto Bratislava a magistrát

Mesto koncepčne narába s umeleckými dielami vo verejnom priestore a zabezpečuje ich efektívnu správu. Rozdelenie kompetencií medzi magistrátom a mestskými časťami definuje [Štatút hlavného mesta SR Bratislavy](#) – hlavné mesto vydáva stanovisko ku každému zámeru postavenia, premiestnenia alebo odstránenia umeleckého diela.

Oblasť umeleckých diel koordinuje **Oddelenie kultúry Magistrátu** Hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy (ďalej len "OK", prípadne "oddelenie kultúry HM BA") v súčinnosti s Komisiou pre diela vo verejnom priestore. Spolupracuje pritom s ďalšími útvarmi magistrátu: právnym oddelením, správou majetku, údržbou verejných priestranstiev, účtovníctvom a ďalšími.

Oddelenie kultúry konkrétne:

- je gestorom MÚOP, GMB a Komisie pre diela vo verejnom priestore
- vedie evidenciu umeleckých diel, fontán a pamätných tabúl v majetku mesta, zaraďuje diela do majetku a zveruje ich do správy Marianum alebo iných aktérov
- spracováva návrhy na nové diela a predkladá ich Komisii pre diela vo verejnom priestore
- prijíma podnety na údržbu existujúcich diel a postupuje ich správcovi diel

Mestský ústav ochrany pamiatok (MÚOP)

- Realizuje **archívny výskum vlastníctva diel**.
- Vedie **zoznam pamätihodností** a spracúva podklady pre vyhlásenie pamätihodností.
- Má zastúpenie v Komisii pre diela vo verejnom priestore.

Galéria mesta Bratislavy (GMB)

- Realizuje **výskumnú, výstavnú, vzdelávaciu a popularizačnú činnosť**.
- Zverejňuje výsledky výskumu na portáli [Umenie mesta Bratislavy](#).
- Má zastúpenie v Komisii pre diela.

Marianum

- Spravuje, udržiava, reštauruje a premiestňuje väčšinu diel vo verejnom priestore.
- Komunikuje s orgánmi verejnej a štátnej správy pri reštaurovaní či premiestnení.
- Je zodpovedný za prevádzku a kontrolu fontán.
- Vypracováva pasportizáciu diel a prijíma podnety na údržbu.

Metropolitný inštitút Bratislavy (MIB)

- Poskytuje usmernenia k umiestňovaniu nových diel z hľadiska verejného priestoru a urbanizmu.
- Organizuje verejné súťaže a poskytuje metodické usmernenia.
- Má zastúpenie v Komisii pre diela.

Mestské časti

- Vedú zoznamy pamätihodností a vyhlasujú nové pamätihodnosti.
- Majú na starosti správu, údržbu, reštaurovanie a premiestnenie diel v majetku mestskej časti alebo zverených diel mesta.
- Majú zastúpenie v Komisii pri umiestnení nových diel.

Komisia pre diela vo verejnom priestore

- Posudzuje podnety na nové diela, premiestnenie alebo odstránenie existujúcich diel.
 - Jej stanoviská slúžia ako podklad pre rozhodovanie primátora.
 - Jej zloženie tvoria oddelenie kultúry, MÚOP, GMB, MIB a prípadne mestské časti.
 - viac o Komisii nájdete v časti [Komisia pre diela vo verejnom priestore](#)
-

Verejná a štátna správa

Verejný priestor mesta podlieha kontrole príslušných úradov, ktoré sa vyjadrujú k zásahom do diel – sú to Magistrát Hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy, mestské časti, stavebné úrady a Krajský pamiatkový úrad Bratislava(KPÚ BA).

Krajský pamiatkový úrad Bratislava (KPÚ BA)

- Postupuje podľa zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu.

- Posudzuje **zámary umiestnenia nových diel na NKP alebo pamätnej tabule na NKP** a vydáva rozhodnutia o prípustnosti.
- Posudzuje **koncepčný a materiálno-technologický postup reštaurovania**.
- Rozhodnutie KPÚ BA je podmienkou pre realizáciu obnovy, premiestnenia alebo odstránenia.

Postup pri pamiatkovo chránených dielach

Viaceré diela sú vyhlásené za **národné kultúrne pamiatky (NKP)** alebo sa nachádzajú v **pamiatkovo chránených územiach**. Ich správa si vyžaduje **spoluprácu s KPÚ BA** podľa zákona 49/2002 Z.z. Každý zásah, od bežnej údržby až po obnovu, musí prejsť **konzultáciou a schvaľovaním odborníkmi KPÚ BA**. Pri zámeroch obnovy je potrebné podať **žiadosť na KPÚ BA** spolu s elaborátom vypracovaným odborníkom – reštaurátorom. Až po **schválení KPÚ BA a prípadne stavebného úradu** je možné pristúpiť k realizácii obnovy alebo presunu.

Dohľad a zoznamy:

- **Register pamiatkovo chránených diel** v Bratislave je dostupný na stránke Pamiatkového úradu SR – Register NNKP a PO. Údaje o tom, ktoré umelecké diela v majetku hlavného mesta, sú zároveň NKP, sa nachádzajú aj vo zverejnenej [evidencii umeleckých diel v majetku mesta](#).
- **Pamiatkové územia v Bratislave:**
 - Mestská pamiatková rezervácia Bratislava
 - Pamiatková zóna Bratislava – Centrálna mestská oblasť
 - Pamiatková zóna Bratislava – Vajnory
 - Pamiatková zóna Bratislava – Rusovce
 - Pamiatková zóna Areál rušňového depa Bratislava – východ

Podrobnosti o podmienkach a rozsahu chránených území sú dostupné na stránke Pamiatkový úrad – Pamiatkové zóny a rezervácie.

Stavebný úrad príslušnej mestskej časti

- Postupuje podľa **zákona č. 205/2023 Z. z.**
- Pri zámere umiestniť, premiestniť alebo odstrániť dielo sa **vyjadruje k podmienkam realizácie**.
- Môže žiadať podklady, napríklad projektovú dokumentáciu či technické posudky.
- **Nové diela, premiestnenia alebo odstránenie diel:** Pre samostatné objekty s vlastným základom je potrebné aj **vyjadrenie alebo súhlas príslušného stavebného úradu**.

Autori diel, dediči autorských práv a Slovenské centrum dizajnu (SCD)

Autori a dediči autorských práv majú byť informovaní vlastníkom diela o plánovanom zásahu. V prípade, že autori diel alebo dediči autorských práv nie sú známi, vlastník diela informuje o plánovanom zásahu Slovenské centrum dizajnu.

Prehľad kontaktov a kompetencií pri správe a podnetoch k umeleckým dielam vo verejnom priestore

Situácia / Podnet	Kontakt / Inštitúcia	Právna kompetencia / Úloha	Link / Kontakt (ak je dostupný pre verejnosť)
Umiestnenie nového umeleckého diela vo verejnom priestore mesta	Oddelenie kultúry Magistrátu hlavného mesta Bratislava	Spracovanie návrhu na umiestnenie, premiestnenie či odstránenie diela, koordinácia s ďalšími útvarmi magistrátu, predkladanie návrhov Komisii pre diela vo verejnom priestore.	kultura@bratislava.sk
Posúdenie zásahov a reštaurovania umeleckého diela, ktoré je NKP	Krajský pamiatkový úrad Bratislava	posúdenie vhodnosti zásahov do NKP tak, aby nedošlo k negatívnemu zásahu do jej pamiatkových hodnôt, vydanie rozhodnutia o zámere obnovy NKP	podatelna.ba@pamiatky.gov.sk
Posúdenie umiestnenia diela v národnej kultúrnej pamiatke (NKP) alebo pamätnej tabule na NKP	Krajský pamiatkový úrad Bratislava (KPÚ BA)	Posúdenie vplyvu na pamiatkové hodnoty NKP, vydanie rozhodnutia o zámere	podatelna.ba@pamiatky.gov.sk
Posúdenie umiestnenia nového diela v Pamiatkovej rezervácii alebo zóne Bratislavy	Krajský pamiatkový úrad Bratislava (KPÚ BA)	Posúdenie prípustnosti z hľadiska ochrany pamiatkových hodnôt územia	podatelna.ba@pamiatky.gov.sk
Umiestnenie, premiestnenie alebo odstránenie diela z verejného priestoru (stavebný aspekt)	Stavebný úrad miestne príslušnej mestskej časti	Kontrola z hľadiska stavebného zákona, vyžiadanie a posúdenie podkladov, vydanie vyjadrenia k realizácii	
Údržba, reštaurovanie, premiestnenie alebo kontrola technických súčastí (napr. fontány) umeleckých diel v majetku hlavného mesta	Marianum	Správa, údržba, reštaurovanie, prevádzka a kontrola diel a fontán v majetku mesta, ktoré má zverené do správy	umeleckediela@marianum.sk
Podnety na údržbu alebo obnovu existujúceho diela v majetku hlavného mesta	Oddelenie kultúry MHMB / Marianum	Prijatie a distribúcia podnetu, koordinácia s odbornými reštaurátormi	kultura@bratislava.sk umeleckediela@marianum.sk
Zisťovanie vlastníctva existujúcich diel	Mestský ústav ochrany pamiatok (MÚOP)	Archívny výskum súvisiaci so zisťovaním vlastníctva, spracovanie podkladov pre pamätihodnosti	riaditel@muop.eu
Výskumná, vzdelávacia a popularizačná činnosť	Galéria mesta Bratislavy (GMB)	Zverejnenie výsledkov výskumu, kurátorský výber existujúcich diel	umeniemesta@gmb.sk
Umiestnenie nového umeleckého diela vo	Metropolitný inštitút Bratislavy (MIB)	Poskytnutie metodických usmernení, organizovanie	info@mib.sk

verejnom priestore mesta z hľadiska urbanizmu		súťaží	
Informovanie autora alebo dedičov autorských práv pri premiestnení alebo odstránení diela	Vlastník diela / SCD	Postup podľa autorského zákona č. 185/2015 Z. z., informovanie autora alebo dedičov	individuálne maros.schmidt@scd.sk

budú na webe ako samostatné podstránky, ale s menšou prioritou ako veľké kapitoly:

Slovníček, užitočné linky a použité zdroje

TYPY DIEL VO VEREJNOM PRIESTORE

Pomník

Komemoratívne dielo, zvyčajne menšej mierky ako pamätník. Tradične figuratívna socha vzdávajúca poctu konkrétnej osobe alebo udalosti.

Pamätník

Samostatne stojace dielo väčšieho rozsahu s miestotvorným charakterom. Pripomína historickú udalosť alebo osobnosť, zvyčajne kombináciou viacerých foriem umenia.

Architektonicky integrované dielo

Umelecké dielo, ktoré je priamou súčasťou stavby alebo urbanistickej štruktúry – esteticky aj symbolicky ju obohacuje.

Dočasná intervencia

Umelecký zásah umiestnený vo verejnom priestore spravidla do jedného roka. Umožňuje väčšiu tvorivú slobodu a rýchlu reakciu na spoločenské témy.

Mural / streetart

Dielo novomediálneho charakteru vytvorené priamo na fasáde budovy alebo inej ploche. Pridáva novú výtvarnú vrstvu do existujúceho prostredia.

Genius loci

Duch miesta – jedinečná atmosféra a charakter konkrétnej lokality, ktorú môže umelecké dielo posilniť alebo narušiť.

ODBORNÉ POJMY – SPRÁVA A OBNOVA DIEL

Pasport diela

Dokumentačný záznam obsahujúci základné parametre diela: autora, dátum vzniku, rozmery, materiál, umiestnenie a históriu predchádzajúcich zásahov.

Reštaurátorský prieskum

Odborné vyhodnotenie aktuálneho stavu diela, materiálov, rozsahu poškodení a predchádzajúcich zásahov. Predchádza každej obnove.

Reštaurátorská správa

Záverečný dokument popisujúci stav diela pred obnovou, priebeh prác, použité materiály a finálny stav. Podklad pre ďalšiu starostlivosť.

Patina

Prejavy veku na povrchu diela (napr. oxidácia bronzu). Predstavuje dôležitú hodnotu diela – obnova ju má zachovávať, nie odstraňovať.

Miesto-špecifické osadenie

Dielo vytvorené alebo umiestnené priamo pre konkrétnu lokalitu, s ohľadom na jej priestorové, historické a komunitné súvislosti.

Depozitár

Odborné úložisko, kam sa premiestňuje dielo odstránené z verejného priestoru, aby bolo zachované pre budúcnosť.

Legislatíva, z ktorej vychádza manuál

Autorský zákon č. 185/2015

<https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2015/185/20250101>

Stavebný zákon č. 25/2025

<https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2025/25/20251101>

Zákon č. 49/2002 o ochrane pamiatkového fondu

<https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2002/49/20250401>

Zákon č. 130/2005 o vojnových hrobách

<https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/130/20110401>

Vyhláška Úradu pre územné plánovanie a výstavbu SR č. 59/2025 o členení stavieb

<https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2025/59/20250401>

Štatút hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy

https://bratislavask.s3.bratislava.sk/upload/Uplne_znenie_statutu_v_zneni_dodatkov_c_1_2_5_4328872572.pdf

Zdroje, z ktorých manuál vychádza (zoznam použitej literatúry)

- Dekáda pre kultúru – Koncepcia udržateľného rozvoja kultúry BRATISLAVA 2030.
Dostupné na:
https://bratislavask.s3.bratislava.sk/upload/Dekada_pre_kulturu_Navrh_akcneho_planu_2026_aa63a5744b.pdf

Manuál umenia vo verejnom priestore Bratislavy

- Konceptia narábania s pomníkmi, pamätníkmi, pamätnými tabuľami a výtvarnými dielami na území hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy. Dostupné na: <https://bratislava.blob.core.windows.net/media/Default/Dokumenty/Koncepcia-%20MSZ%20%20FINAL.pdf>
- Verejný podstavec / Manuál monumentu. Dostupné na: http://www.profilart.sk/wp-content/uploads/2015/11/Manual_monumentu_Verejny_podstavec.pdf
- Manuál verejných priestorov, Princípy a štandardy vonkajšej reklamy. Dostupné na: https://mib.sk/wp-content/uploads/2022/05/MIB_Principy_a_standardy_vonkajsej-reklamy_v-1_01.pdf
- Umělecká díla na veřejných prostranstvích hlavního města Prahy. Dostupné na: <https://iprpraha.cz/assets/files/files/98147eeff701847129661cfc7d40456e.pdf>
- Manuál monumentu, Autorský kolektív, 2016: <https://www.martinus.sk/2346661-manual-monumentu/kniha>
- Databáze diel v Bratislave. Dostupné na: www.umeniemesta.sk

Zoznam autorov

Magistrát hl. mesta SR Bratislava, oddelenie kultúry: Nina Vrbanová, Martin Holíma, Peter Koska

MARIANUM: Soňa Ščepánová (koordinátorka správy a obnovy diel vo verejnom priestore)

Galéria mesta Bratislavy: Katarína Trnovská, Linda Blahová, Nikoleta Bukovská,

Externí spolupracovníci: Martin Zaiček (architekt), Büro Milk